

Īpašuma jēdziens un intelektuālais īpašums Latvijā

The Concept of Property and Intellectual Property in Latvia

Dr. iur. Jānis Rozenfelds

LU Juridiskā fakultāte
Civiltiesisko zinātņu katedras profesors
E-pasts: law@rozenfelds.lv

Rakstā aplūkoti galvenie intelektuālā īpašuma attīstības posmi Latvijā. Latvijā intelektuālā īpašuma praktiska ieviešana sākās pēc Latvijas *de facto* neatkarības atgūšanas, kad ar attiecīgu toreizējās valdības lēmumu tika nodrošināti priekšnoteikumi to preču zīmju pārreģistrācijai neatkarīgajā Latvijā, kuras šīs valsts teritorijā jau bijušas reģistrētas saskaņā ar PSRS likumdošanu. Savukārt Latvijas likumdošana par intelektuālo īpašumu radās tikai neilgi pēc tam. Tās attīstības galvenie posmi ir – pirmo likumu pieņemšana 1993. gadā, likumdošanas izmaiņas, kas bija nepieciešamas, lai nodrošinātu Latvijas iestāšanos Pasaules Tirdzniecības organizācijā (1999. gadā) un Eiropas Savienībā (2004. gadā). Konceptuālie pamati likumdošanā maz mainījušies. Tie ir: intelektuālā īpašuma aizsardzība uz reģistrācijas pamata (reģistrācijas sistēma), reģistrācija tiek nodrošināta pēc formālo reģistrācijas priekšnoteikumu izpildes. Netiek izvirzīta prasība pēc intelektuālā īpašuma objektu ekspertīzes pēc būtības (patenta novitāte, preču zīmes un dizainparauga sajaucama līdzība ar konkurējošiem objektiem). Vairāki intelektuālā īpašuma veidi vai nu netiek regulēti (domēnu vārdi, tirdzniecības noslēpumi, tiesības uz attēlu), vai arī regulēti nepilnīgi (*sui generis* datu bāzu tiesības).

Intelektuālā īpašuma jēdziens Latvijas tiesību zinātnē tika analizēts ievērojami vēlāk – aptuveni 10 gadus, kopš stājās spēkā likumdošana, kas regulēja atsevišķus intelektuālā īpašuma veidus. Tiesību zinātnē un tiesu praksē joprojām dominē šaura īpašuma jēdziena izpratne. Intelektuālo īpašumu daudzi tiesību zinātnieki neuzskata par pilnvērtīgu īpašuma objektu. Tiesā tiek apšaubīta atsevišķu intelektuālā īpašuma paveidu (piemēram, domēnu vārdu), kā īpašuma objektu pastāvēšana. Šāda doktrīna ir ne vien pretrunā ar jau nostabilizējušos praksi (piemēram, ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru), bet arī traucē intelektuālā īpašuma praktisku attīstību.

Atslēgvārdi: patents, preču zīme, dizainparaugs, autortiesības, ģeogrāfiskās norādes, Bernes konvencija, Parīzes konvencija, datu bāze, *sui generis*, pirātisms.

Satura rādītājs:

1. Intelektuālā īpašuma faktiskā ieviešana un attīstība	102
2. Likumdošana par intelektuālo īpašumu – svarīgākie attīstības posmi.	103
a) Aizsardzības forma	107
b) Aizsardzības prioritātes.	107
c) Pastarpināti iegūtās tiesības	109
d) Reģistrācijas priekšnoteikumi.	109
e) Intelektuālā īpašuma aizsardzības procesa īpatnības.	111
f) Specializētie aizsardzības līdzekļi civilprocesā.	112
3. Intelektuālā īpašuma likumdošanas „baltie plankumi”.	114

4. Intelektuālā īpašuma tiesību normu piemērošana	116
5. Intelektuālā īpašuma jēdziens	118
6. Pirātisms	119
Kopsavilkums	120
Izmantoto avotu saraksts.	120
Atsauces	123
Summary	124

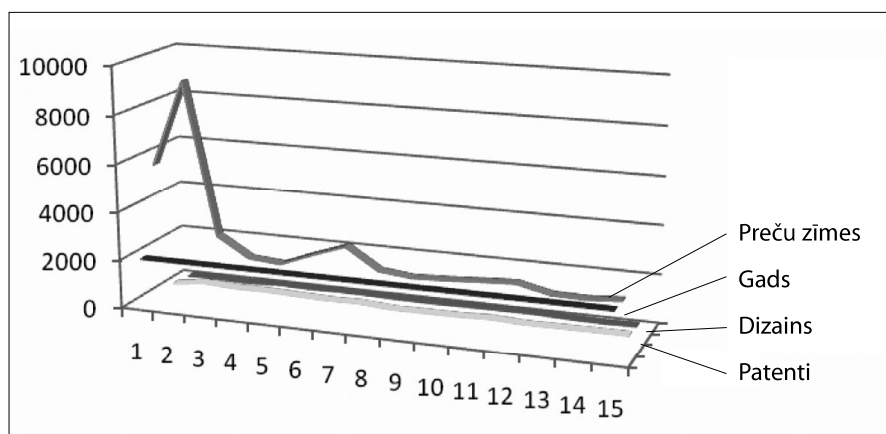
1. Intelektuālā īpašuma faktiskā ieviešana un attīstība

Intelektuālā īpašuma attīstības vēsture pēc Latvijas *de facto* neatkarības atjaunošanas ir ļoti īsa. Šajā gadījumā nav pamata retrospekcijai uz Latvijas Republikas attīstības 1918.–1940. gada periodu, jo tā laika likumi netika atjaunoti. Toties intelektuālā īpašuma terminam bija atslēgas vārda loma Latvijas ekonomikas transformēšanā no centralizētās valsts regulētās ekonomikas uz tirgus ekonomiku. Diskusija par pārveidojumiem īpašuma sistēmā sākās 1989. gada vasarā Latvijas PSR Augstākajā Padomē:

„Ir nepieciešamas dažādas īpašuma formas..., līdzvērtīgas..., nepieciešama ekvivalenta apmaiņa, brīvs preču, pakalpojumu, intelekta tirgus.”¹

Vēsturiski pirmais avots ir Latvijas Republikas Ministru Padomes lēmums „Par izgudrojumu, rūpniecisko paraugu un preču zīmju aizsardzības pagaidu kārtību Latvijā Republikā”.² Tieši šo dokumentu var uzskatīt par atskaites punktu intelektuālā īpašuma atdzimšanā pēc Latvijas neatkarības *de facto* atjaunošanas. Ar šo lēmumu Latvijā iedibināti priekšnoteikumi intelektuālā īpašuma pastāvēšanai, un šis īpašums burtiski tajā pašā brīdī arī radās, jo pieņemtais lēmums bija priekšnoteikums intelektuālā īpašuma tiesību reģistrācijas procesa „bumam”, kā to atspoguļo LR Patentu valdes mājaslapā atrodamās ziņas, kas ataino patentu un preču zīmju reģistrācijas dinamiku ar krasu kāpumu tieši 1992. gadā (sk. 1. diagrammu).

1. diagramma. Patentu un preču zīmju reģistrācija Latvijā Republikā



Šī diagramma atspoguļo intelektuālā īpašuma spēku un vājumu Latvijā Republikā. Pirmkārt, tā parāda lēcienveidīgu kāpumu, kad īsā laikā reģistrēto intelektuālā īpašuma objektu skaits no nulles sasniedz vairākus tūkstošus, pēc tam daudzu nākamo gadu garumā šo objektu skaits stabilizējas ievērojami mazākā, visai nelielā apmērā. Otrkārt, diagramma demonstrē intelektuālā īpašuma aizsardzības asimetrisko raksturu. Tikai viena intelektuālā īpašuma segmenta daļa – preču zīmes – piedzīvo strauju kāpumu, turpretim pārējās paliek nemainīgi zemas.

Zīmīgi, ka priekšnoteikumi pārreģistrācijai tika radīti, vēl pirms bija izveidoti priekšnoteikumi reģistrācijai, jo attiecīgie likumi par preču zīmju un patentu reģistrāciju šajā laikā vēl bija tikai tapšanas procesā. Jautājums – kā gan varēja pārreģistrēt jau eksistējošas „vecās” zīmes, ja nebija priekšnoteikumu šai reģistrācijas kārtībai? To iespējams izskaidrot vienīgi tā, ka jau no sākta gala par reģistrācijas priekšnoteikumu netika izvirzīta reģistrējamā intelektuālā īpašuma ekspertīze. Respektīvi, „vecās” zīmes pārreģistrācija notika, nemaz nerēķinoties ar iespēju, ka šo zīmi, kas varētu būt sajaucami līdzīga kādai vietējai zīmei, varētu šī iemesla dēļ apstrīdēt vietējā tiesā, jo nedz apstrīdēšanas priekšnoteikumi, nedz procedūra vēl nemaz nepastāvēja.

Šī tendence atspoguļo Latvijas intelektuālā īpašuma „ekstraverto” dabu, kas izpaužas drīzāk kā reakcija uz citur, ārpus Latvijas notiekošiem procesiem, nekā uz Latvijā attīstīto inovāciju juridisku nostiprināšanu. Ārzemēs attīstītās preču zīmes tiek pārreģistrētas Latvijā galvenokārt kā importēto preču plūsmas un mārketinga instruments, savukārt pārējie intelektuālā īpašuma objekti, tai skaitā vietējās zinātniskās jaunrades produktu viens no galvenajiem indikatoriem – patenti, faktiski nikuļo.

Shematiski nav iespējams attēlot visu intelektuālā īpašuma objektu aizsardzību, jo daži no tiem, piemēram, autortiesības, datu bāzu tiesības, ģeogrāfiskās izcelsmes norādes (zināmās robežās arī dizainparaugs kopš 2004. gada) „ir spēkā”, un tātad tie tiek aizsargāti bez reģistrācijas. Taču arī uz šīm intelektuālā īpašuma attīstības jomām var attiecināt pieņēmumu, ka vismaz intelektuālā īpašuma attīstības sākumposmā Latvija ir intelektuālā īpašuma produktu pasīva absorbētāja.

No visām intelektuālā īpašuma jomām visperspektīvākā Latvijai kā potenciālai inovāciju produktu eksportētājai varētu būt, piemēram, autortiesību (datorprogrammu) joma, tas ir, joma, kas saistīta ar intelektuālā īpašuma objektiem, kuri tiek aizsargāti neatkarīgi no to reģistrācijas. Taču potenciāls kavēklis ir pārlieku lielais akcents uz autora tiesībām (par sliktu patērētāja un darba pastarpinātā ieguvēja tiesībām skat. 2. nodaļu).

Padomju laikā spēkā bija likumdošana, kas atzina tiesības uz privātu patentu tikai ierobežotā veidā (valstij bija plašas tiesības realizēt piespiedu licenci), lielākoties uz ārzemju subjektiem³, uz ierobežotu objektu loku, nepieļaujot vielas, t. sk. zāļu, patentspēju⁴, un ierobežotā skaitā (10 gadu laikā – no 1942. līdz 1952. gadam – visā bijušajā PSRS izsniegti 385 patenti⁵). Salīdzinoši mūsdienās, iespējams, būtu konstatējams nevis progress, bet regress, t. i., aizsargāto patentspējīgo izgudrojumu skaits Latvijas teritorijā, kas ietilpa bijušajā PSRS, varētu būt ievērojami lielāks, protams, ņemot vērā, ka izgudrojumi nebija atsevišķiem indivīdiem piederoši, ar patentiem aizsargāti.

Tādējādi var rasties iespaids, ka intelektuālā īpašuma faktiskā attīstība no paša sākuma bijusi orientēta uz importu. Patiesie iemesli šādai tendencei varētu būt citi. Piemēram, nelielo patentu skaitu mēdz izskaidrot ar rūpniecības sabrukumu, nepietiekamu zinātnes finansējumu u. tml. Tomēr šī tendence ieprogrammēta arī pašā patentēšanas sistēmā, kas orientēta uz vāju patentu izsniegšanu (skat. 2.d nodaļu).

2. Likumdošana par intelektuālo īpašumu – svarīgākie attīstības posmi

Likumi par intelektuālā īpašuma atsevišķiem veidiem pieņemti 1993. gadā. Nākamais attīstības posms saistīts ar Latvijas iestāšanos Pasaules Tirdzniecības organizācijā (turpmāk – PTO) 1999. gadā un Eiropas Savienībā (turpmāk – ES) 2004. gadā.

Latvijas likums „Par autortiesībām un blakustiesībām”, kas pieņemts 15.05.1993., atspoguļo eklektisku pieeju konceptuāliem jautājumiem. Tā, piemēram, saskaņā ar

likuma 11. p. „par audiovizuāla darba autoriem tiek atzīts producents”, turklāt tas definēts kā „persona, kura uzņēmusies saistības šādu [t. i., audiovizuālu – J. R.] darbu izgatavot”. Producents kā autors ir juridiska „konstrukcija”, kas sveša kontinentālās Eiropas tiesību sistēmai, savukārt minētajā likumā sniegtā definīcija ir vienkārši tehnisks brāķis.

31.03.1993. pieņemtais Patentu likums jau tā sākotnējā redakcijā satur visus tos priekšnoteikumus vāja patenta izsniegšanai, kas raksturīgi arī 1995. un 2007. gada likumu redakcijai (skat. 2.d apakšodaļu). Aptuveni tajā pašā laikā pieņemts arī Dizainparaugu aizsardzības likums (10.06.1993.), likums „Par augu šķirņu aizsardzību” (03.06.1993.), Pusvadītāju izstrādājumu topogrāfiju aizsardzības likums (12.03.1998.). Latvija 07.09.1993. atjaunoja savu dalību Parīzes konvencijā par rūpnieciskā īpašuma aizsardzību (Parīzes konvencija).

Ar 18.04.1995. LR Ministru kabineta rīkojumu Nr. 197 „Par Latvijas Republikas klātbūtnes atjaunošanu Bernes konvencijā „Par literatūras un mākslas darbu aizsardzību”” saistītas vairākas līdz šim tiesību zinātnē neizpētītas problēmas.

Pirmkārt, saistībā ar Ministru kabineta rīkojumā, nevis likumā pausto īpatnējo formu „klātbūtnes atjaunošana” rodas konstitucionālas dabas jautājumi. Saskaņā ar LR Satversmes 68. p. visiem starptautiskiem līgumiem, kuri nokārto likumdošanas ceļā izšķiramus jautājumus, nepieciešama Saeimas apstiprināšana. Likums par Romā 1928. gada 2. jūnijā revidēto Bernes konvenciju (Par literatūras un mākslas darbu aizsardzību) tika pieņemts 1936. gada 26. jūnijā, tas nav atjaunots, turklāt tas bija pieņemts laikā, kad Satversmes darbība bija apturēta. Iznāk, ka tiesiski deformētā pievienošanās šai konvencijai, kas varbūt bija saprotama trīsdesmito gadu autoritāro režīmu gaisotnē, ir savā ziņā nodrošinājusi savu „kontinuitāti” ar minēto LR MK rīkojumu.

Otrkārt, ir svarīgi noskaidrot, cik lielā mērā šīs konvencijas principi un normas ir piemērojami laikposmā pirms Latvijas „klātbūtnes atjaunošanas”, it sevišķi ņemot vērā tā laika autortiesību likumu kontekstu, kas ne visos gadījumos saskaņojams ar Bernes konvencijas principiem un normām.

Abi šie jautājumi ir savstarpēji saistīti. Trūkstot dziļākiem pētījumiem konstitucionālo un starptautisko tiesību jomā, ir neiespējami izdarīt kaut cik pārlicinošus secinājumus par šīs situācijas privāttiesiskajām sekām. Tomēr, izmantojot savdabīgo teoriju vakuumu, var pieņemt, ka intelektuālā īpašuma institūta nodrošināšanas interesēs būtu labāk apstipriņoši atbildēt uz abiem no šīs situācijas izrietošajiem jautājumiem. Respektīvi, būtu jāatzīst, ka Latvijas dalība Bernes konvencijā, neraugoties uz minētajiem defektiem, ir pietiekama, lai šīs konvencijas normām piešķirtu augstāku spēku salīdzinājumā ar nacionālajiem likumiem, kas ir pretrunā ar šīm normām, kā arī jāpieļauj, ka tāds pats princips attiecas arī uz likumu normām, kas bijušas spēkā pirms Latvijas „klātbūtnes atjaunošanas”. Turklāt šis princips būtu attiecināms gan uz tām normām, kas pieņemtas pēc Latvijas neatkarības *de facto* atjaunošanas, gan arī uz iepriekšējā perioda likumdošanu. Šāds pieņēmums varētu balstīties uz ideju par pirmskara Latvijā pastāvējušā tiesiskā režīma kontinuitāti. Pats par sevi saprotams, ka šeit izteiktajiem secinājumiem ir nepieciešams dziļāks pamatojums, kas pārsniedz šī raksta tematu.

Vērtējot divpusējo starpvalstu līgumu ietekmi uz intelektuālā īpašuma tiesībām, liela nozīme Latvijā veikto pētījumu aizsardzībā bija faktam, ka tika noslēgts Latvijas Republikas un Amerikas Savienoto Valstu līgums par tirdznieciskajām attiecībām un intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzību (spēkā no 20.01.1995.). Kaut arī tas paredz divpusējas saistības, praksē, saprotamu iemeslu dēļ, Latvijai attiecībā uz ASV

patentu aizsardzību Latvijā vērojamas ievērojami plašākas saistības, un šī aizsardzība tiek piešķirta

„vismaz uz 20 gadiem, sākot no patentpieteikuma iesniegšanas datuma, vai uz 17 gadiem, sākot no patenta izsniegšanas datuma” (4. pants),

kā arī

„Līgumslēdzēja Puse nodrošinās pārejas perioda aizsardzību produktiem, kas ietver sevī objektus, kuri pirms 1992. gada 28. februāra nebija patentējami” (5. pants).

Šāda saistība apmierināma, ja

„patentu uz produktu izsniegusi otra Līgumslēdzēja Puse, balstoties uz pieteikumu, kas ticis iesniegts divpadsmit mēnešus vai vairāk pirms datuma, kad kļuva iespējama attiecīgā objekta patentaizsardzība, bet ne agrāk par 1984. gada 28. februāri”.

Tādējādi šis līgums nodrošināja retroaktīvu Latvijas patenta tiesību attiecināšanu uz ASV patentiem.

Nākamais posms likumdošanas attīstībā intelektuālā īpašuma jomā saistīts ar 1999. gadu, kad Latvija kļuva par PTO dalībvalsti, un pēc tam – kad 2004. gadā iestājās ES. Dalība PTO radīja nepieciešamību nodrošināt ģeogrāfisko norāžu aizsardzību. Tiesa gan, ģeogrāfisko norāžu aizsardzības pienākumu noteic arī Parīzes konvencija. Tās 1. panta otrajā daļā citu intelektuālā īpašuma aizsardzības objektu vidū minēti arī „norādījumi uz izcelsmi vai izcelsmes vietu nosaukumi”. Parīzes konvencijā arī norādīts uz atšķirībām starp preču zīmēm un ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm, uzsverot:

*„kā preču zīmes nedrīkst reģistrēt zīmes, kas norāda uz preces izcelsmes vietu” (6. *quinquies* pants B, 2. apakšpunkts).*

Parīzes konvencijā paredzēts arī aizsardzības mehānisms, proti, preču, kas satur maldinošas norādes par to izcelsmi vai izgatavotāju, konfiskācija (10. pants). Maldinošas norādes par preču izcelsmi attiecas tieši uz ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību. Saskaņā ar Parīzes konvencijas 19. pantu ES dalībvalstis saglabā tiesības noslēgt savā starpā atsevišķas īpašas vienošanās rūpnieciskā īpašuma aizsardzībai, ja vien tās nav pretrunā ar Parīzes konvencijas normām.

Latvijas likumdošanā ģeogrāfisko norāžu aizsardzību pirmo reizi paredzēja likums „Par preču zīmēm un ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm” (spēkā no 15.07.1999.). Savukārt kopš iestāšanās ES Latvijai saistošas kļuva regulas par ģeogrāfisko norāžu aizsardzību. Ģeogrāfisko norāžu aizsardzībai ES ir arī plašāks konteksts.

Madrides nolīgums „Par represijām pret viltotām vai maldinošām izcelsmes norādēm uz precēm” noslēgts 1891. gadā vienlaikus ar plašāk pazīstamo Madrides nolīgumu „Par zīmju starptautisko reģistrāciju”, kuru papildinājis Madrides nolīguma „Par preču zīmju starptautisko reģistrāciju” 1989. gada 27. jūnija Madrides protokols, kam pievienojusies arī Latvija ar 1999. gada likumu (spēkā no 17.09.1999., publicēts: Latvijas Vēstnesis, 1999. g. 17. sept., Nr. 305/307). Madrides nolīguma par ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm 1. panta pirmā daļa paredz valstu tiesības konfiscēt jebkuras preces, uz kurām atrodama maldinoša norāde, no kuras izriet, ka viena no nolīguma dalībvalstīm vai vieta, kas atrodas šajā valstī, ir tieši vai netieši norādīta kā izcelsmes valsts vai izcelsmes vieta, ja šādas preces tiek importētas jebkurā citā nolīguma dalībvalstī.

Starptautiskā Stresas konvencija par izcelsmes vietu nosaukumiem un izcelsmes norādēm uz sieriem noslēgta 1951. gadā. Šai konvencijai gan ir tikai vēsturiska fakta nozīme, jo tās saturs laika gaitā inkorporēts Eiropas Komisijas regulās, kas secīgi nomainījušas cita citu. Pašreiz spēkā ir 2006. gada 20. marta regula ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzībai lauksaimniecības produktiem un uzturvielām Nr. 510/2006.⁶

Lisabonas vienošanās par izcelsmes vietu nosaukumiem noslēgta 1958. gadā. Izcelsmes vietas nosaukums (*Appellation of Origin*) šajā dokumentā definēts kā tādas valsts, reģiona vai vietas ģeogrāfiskais nosaukums, kas apzīmē arī produktu, kura kvalitāte un raksturīgās iezīmes piemīt vienīgi vai galvenokārt ģeogrāfiskās vides dēļ, ietverot gan dabiskos, gan cilvēciskos faktoros. Atšķirībā no iepriekš minētās Stresas konvencijas, kuras noteikumi kļuvuši par ES iekšējām normām, Lisabonas vienošanās dalībnieku spektrs ir visai daudzveidīgs. Pirmās valstis, kas ratificēja Lisabonas vienošanos, bija Kuba, Haiti, Francija, Izraēla, Meksika un Portugāle. Lisabonas konvencija paredzēja izcelsmes vietu nosaukumu starptautiskās reģistrācijas mehānismu. Pamatojoties uz to, reģistrētas 844 izcelsmes vietas norādes, no kurām 774 joprojām ir spēkā.⁷

Ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzībai ES ir līdzīga sistēma, tā paredz vispārēju regulējumu lauksaimniecības un pārtikas produktiem, izņemot stipros alkoholiskos dzērienus un vīnus, kā arī nodrošina pastiprinātu aizsardzību alkoholiskajiem dzērieniem. Attiecībā uz lauksaimniecības un pārtikas produktiem pašreiz ir spēkā 2006. gada 20. marta Eiropas Padomes Regula Nr. 510/2006, attiecībā uz stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem – Eiropas Padomes Regula Nr. 110/2008 (Alkoholisko dzērienu regula)⁸, attiecībā uz vīniem – Eiropas Padomes Regula Nr. 1234/2007 (Vienotā TKO regula), kas paredz ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu regulējumu attiecībā uz vīna nozares produktiem⁹. Pēdējo divu regulu satura detalizēts izklāsts sniegts V. Mantrova publikācijā.¹⁰ Papildinātā un atjaunotā 2006. gada regula attiecībā uz lauksaimniecības un pārtikas produktiem publicēta ES oficiālajā žurnālā (OJL 93/12 31.3.2006.). Regula Nr. 110/2008 satur II pielikumu, kurā iekļautas arī Latvijas pieteiktās ģeogrāfiskās norādes. Vecajā 1989. gada Regulā Nr. 1576/89 uzskaitījums bija plašāks. Līdztekus jau minētajām norādēm tā paredzēja arī tādas norādes kā Rīgas Melnais Balzams, LB Vodka, LB Degvīns, kas jaunajā Regulā Nr. 110/2008 vairs neparādās. Taču šādas izmaiņas vēl nenozīmē, ka norādes, kas jaunajā regulā nav minētas, vairs nebūtu uzskatāmas par Latvijā aizsargājamām ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm. Rīgas Melnais Balzams tiek aizsargāts kā Latvijai piederoša ģeogrāfiska norāde Meksikas teritorijā. To paredz divpusējais līgums par ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību.¹¹ Šīs norises liecina, ka pašreizējais Latvijā lietotais ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzības mehānisms rada neskaidrības.

Līgums „Par pievienošanos Eiropas Savienībai” (Pievienošanās līgums) tika parakstīts 2003. gada 16. aprīlī Atēnās, un tā kopējais apjoms ir aptuveni 5800 lapas. Vienā no četriem pielikumiem, kuri attiecas uz visām kandidātvalstīm, ir noteikti ES sekundāro tiesību aktu (lēmumu, direktīvu, regulu) tehniskie pielāgojumi, kas nepieciešami, lai nodrošinātu šo tiesību aktu piemērošanu pēc jauno dalībvalstu pievienošanās ES. Tie attiecas uz tiesību aktiem, kas regulē brīvas preču aprites, personu pārvietošanās un pakalpojumu sniegšanas brīvību; uzņēmējdarbības tiesību, konkurences politiku; lauksaimniecības, zivsaimniecības, transporta politikas, nodokļu politikas, statistikas, sociālās politikas un nodarbinātības, enerģētikas jomu. Šis pielikums paredz arī īpašus nosacījumus attiecībā uz preču zīmju tiesībām, ģeogrāfiskas izcelsmes norādēm, dizainparaugiem, augu šķirnēm un patentiem.¹²

Pirmā literatūra par intelektuālo īpašumu Latvijā parādījās ievērojami vēlāk. Šī iemesla dēļ likumu izstrādāšanai nebija nekādu teorētisku priekšnoteikumu, tikai

vispārīgi priekšstati, ka šāda likumdošana jāveido. Trūka arī jebkādu orientieru svarīgu konceptuālu jautājumu izlemšanai.

Jebkura intelektuālā īpašuma likumdošanas veidošanas procesā ir svarīgi izlemt šādus jautājumus:

- a) aizsardzības formas (reģistrācijas vai lietošanas sistēma);
- b) aizsardzības prioritātes (subjekta vai lietotāja prioritāte);
- c) darbu pastarpinātie ieguvēji (*works for hire*);
- d) reģistrācijas priekšnoteikumi;
- e) intelektuālā īpašuma aizsardzības procesa īpatnības;
- f) speciālie aizsardzības līdzekļi civilprocesā.

a) Aizsardzības formas

Attiecībā uz jautājumu par aizsardzības formu atbilde radās it kā pati no sevis. Bez īpašas teorētiskas apspriešanas tika pieņemta reģistrācijas sistēma attiecībā uz rūpnieciskā īpašuma objektiem – preču zīmēm, patentiem, dizainparaugiem, augu šķirnēm; savukārt attiecībā uz autortiesībām, arī kā pašsaprotams, likumā tika iestrādāts Bernes konvencijā noteiktais princips, ka autortiesību nodibināšanai nav nepieciešamas nekādas formalitātes. Ar Latvijas tiesību sistēmas piederību romāņu-ģermāņu tiesību lokam šim faktam, visticamāk, nav ne mazākā sakara. Drīzāk jau izšķiroša nozīme bija tam apstāklim, ka lielākā daļa no darba grupas locekļiem, kas veica pirmo likumprojektu izstrādi, kļuva par patentu pilnvarotajiem, bet mazākā – par jaunizveidotās Patentu valdes atbildīgiem darbiniekiem. Šis apstāklis noteica to, ka intelektuālā īpašuma reģistrācijas procedūra tika iedarbināta savlaicīgi un, kā redzams no iepriekš norādītās diagrammas, noritējusi veiksmīgi. Cita lieta, vai reģistrētās tiesības bijušas vērtīgas (skat. c apakšnodaļu). Tajos gadījumos, kad atsevišķas intelektuālā īpašuma tiesības iegūst spēku neatkarīgi no reģistrācijas, piemēram, plaši pazīstamas preču zīmes, ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu radītās tiesības iespējams konstatēt tikai tiesas ceļā.

b) Aizsardzības prioritātes

Daudz sarežģītāks izrādās jautājums par aizsardzības prioritātēm. Intelektuālā īpašuma gadījumā pastāv pretruna starp intelektuālā īpašuma subjektiem (īpašniekiem) un lietotājiem. Intelektuālā īpašuma tiesību absolūtais monopols ir pretrunā ar sabiedrības ieinteresētību izmantot jaunrades produktus. Parasti šo pretrunu atrisina ar t. s. piespiedu licences palīdzību.¹³

Šajā jomā atšķiras pat terminoloģija. Autoru īpašuma tiesību aizstāvji norāda uz šiem ierobežojumiem kā uz „izņēmumiem”. Savukārt lietotāju tiesību aizstāvji norāda uz „lietotāju tiesībām” vai pat uz „publikas tiesībām”.¹⁴ Jautājums par lietotāju tiesībām ir cieši saistīts ar autora personisko jeb morālo tiesību realizācijas apjomu. Izteikta lietotāja ierobežošanas tendence par labu autora aizsardzībai iet roku rokā ar autora absolūto tiesību rīkoties ar viņa radošās darbības produktu. Visspilgtāk personiskās tiesības savu izpausmi rod autortiesību koncepcijā, kas atzīst autora tiesības uz darba atsaukšanu.

Tiesības uz darba atsaukšanu ir tiesības pieprasīt, lai darba izmantošana tiktu pārtraukta. Literatūrā tiesība atsaukt darbu raksturota kā absolūta, respektīvi,

„autora vēlme to īstenot ir saistoša gan personām, kurām ar autoru ir nodibinātas līgumiskās attiecības (piemēram, izdevējs), gan arī visām pārējām personām. Tiesība atsaukt darbu sniedz autoram likumīgu iespēju vienpusēji atkāpties no līgumos noteikto saistību izpildes.”¹⁵

Šīs tiesības, ko atzīst kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas un kas ir svešas angļu-amerikāņu tiesībām, dažādās valstīs ļoti atšķiras apjoma ziņā tieši tā iemesla dēļ, ka šo tiesību daba ir absolūta. Taču tai pašā laikā tā ir nesamierināmā pretrunā ar pašu intelektuālā īpašuma koncepciju, jo šīs tiesības pieder personisko jeb morālo tiesību kategorijai, kuras to neatsavināmā rakstura dēļ neļauj tās ietvert intelektuālā īpašuma koncepcijā. Pretstatā vairākām citām personiskajām tiesībām (piemēram, tiesībām uz vārdu, uz darba neaizskaramību u. c.) tiesības uz darba atsaukšanu nav pat pieminētas Bernes konvencijā norādīto autora tiesību vidū. Netieši tiesības uz darba atsaukšanu var atvasināt no citām autora personiskajām tiesībām, piemēram, no tiesībām izlemt darba juridisko likteni. Sava absolūtā rakstura dēļ tiesības uz darba atsaukšanu var nonākt pretrunā ar paša autora noslēgtajiem līgumiem par darba lietošanu. Kaut gan šādos apstākļos darba lietotāja pielīgtās tiesības aizsargā tiesība prasīt no autora atlīdzināt zaudējumus, kas radušies sakarā ar darba atsaukšanu, šīs tiesības praktiski var izrādīties nesamērojamas, jo autoram kā fiziskai personai var nepietikt līdzekļu ar darba atsaukšanu nodarīto zaudējumu segšanai. Šī iemesla dēļ tiesības uz darba atsaukšanu parasti ir ar likumu dažādi ierobežotas. Piemēram, tās nav attiecināmas uz dažiem specifiskiem darbu veidiem, kā uz datorprogrammām, kolektīviem darbiem, kas ir daudzu autortiesību konglomerāts (filmas, pārraides u. tml.).

Tiesības uz darba atsaukšanu normāli nav izmantojamas jebkuru iemeslu dēļ. Tā, piemēram, vācu likumdošana paredz, ka darbu var atsaukt vienīgi tad, ja autoram vairs nav pieņemams tā saturs, tas neatbilst viņa personiskajiem uzskatiem vai principiem. Itālijas likumi, savukārt, paredz, ka darba atsaukšana var notikt „nopietnu morālu iemeslu” dēļ. Tas pats attiecas arī uz Franciju.¹⁶ Likumdošanā var būt paredzēti ierobežojumi darba atsaukšanai specifiskiem autoru darbu veidiem, nosakot, ka šīs tiesības neattiecas, piemēram, uz filmām (Vācija), datorprogrammām (Krievijas Federācija) vai arī ka šīs atsaukšanas tiesības attiecībā uz datorprogrammām ir spēkā tikai tad, ja tā speciāli paredzēts līgumā (Francija).

Atbilstoši Anglijas likumam tiesības pieprasīt, lai autora vārds tiktu norādīts uz katra darba eksemplāra, neattiecas uz datorprogrammām.¹⁷ Apstākļos, kad šādi ierobežojumi autora nemantisko tiesību īstenošanai netiek noteikti, iespējama pilnīgi patvarīga šo tiesību izmantošana par ļaunu lietotājam. Tātad samēram starp autora un lietotāja tiesībām ir svarīga nozīme.

Latvija spilgti izceļas citu valstu vidū ar to, ka neviens no šāda tipa ierobežojumiem mūsu likumdošanā nav iestrādāts. Šāda situācija nereti padara lietotāju par atsevišķa autora impulsīvas rīcības ķīlnieku. Gala rezultātā cietēji aizvien ir paši autori. Ja būs iespēja izvēlēties Latvijas vai kādas citas valsts autoru, priekšroka tirgū būs citas valsts pārstāvim, jo, ņemot vērā, ka šī autora tiesības uz darba nemotivētu atsaukšanu būs saprātīgi ierobežotas lietotāju interesēs, tiks labāk nodrošināta garantēta un neierobežota darba lietošana. Turklāt situācijas paradokss ir tāds, ka tieši sava neatsavināmā rakstura dēļ tiesības uz darba atsaukšanu, kas Latvijas autora gadījumā pazemina viņa konkurētspēju (piemēram, datorprogrammu izstrādātāju tirgū), ir kaut kas tāds, ko pats autors nekādi nevar ierobežot, jo attiecīgu vienošanos tiesā nāktos atzīt par spēkā neesošu.

Protams, ka intelektuālā īpašuma likumdošanas veidošanas procesā, it sevišķi toreiz dominējošā *laissez-faire* jeb pilnīga ekonomiskā un juridiskā liberālisma gaisotnē, priekšroka instinktīvi tika dota autora absolūtu, neierobežotu tiesību koncepcijai, kurā saprātīgiem ierobežojumiem publikas interesēs parasti tika ierādīta ļoti pakārtota loma. Tā, piemēram, nedz pirmajā (1993), nedz otrajā (1999) autortiesību likumā nevar atrast nekādus ierobežojumus tiesību uz darba atsaukšanu realizācijā nedz attiecībā uz

datorprogrammām, nedz attiecībā uz kolektīviem darbiem vispār vai datu bāzēm īpaši. Tāpat nepastāv ierobežojumi autora tiesībām tikt norādītam par autoru. Konsekventi piemērojot šīs tiesības, jebkurai datorprogrammai vajadzētu būt no vienas vietas izraibinātai ar dažādo autoru uzvārdiem. No šādas situācijas mūs glābj tikai apstākļi, ka, līdzīgi neskaitāmiem citiem gadījumiem, pastāv atšķirība starp teorētisko normas priekšrakstu un tās praktisko lietojumu. Daļēji tas izskaidrojams arī ar to, ka autori nav apzinājuši neierobežotās manipulēšanas potenciālu, kas iestrādāts likumdošanā attiecībā uz specifiskiem tiesību objektiem, tādiem kā datorprogrammas un datu bāzes. Latvijas īpatnējā situācija var „atspēlēties” tieši uz Latvijas autoriem. Ārzemju autoru darbu iegāde, kas notiek ar dažādu aģentūru starpniecību, tiek aplūkota kā jebkuras preces iegāde, kur tiesības uz darba atsaukšanu nemaz netiek ņemtas vērā.¹⁸

Šāda sistēma var izrādīties nederīga, slēdzot līgumu par tāda darba izmantošanu, kas savu pirmpublicējumu piedzīvojis Latvijā. Latvijas juridiskajā literatūrā darba nodošana raksturota kā cesija, taču ir jāņem vērā, ka, slēdzot līgumu par tāda darba izmantošanu, kas savu pirmpublicējumu piedzīvojis Latvijā, kā norāda M. Grudulis, „viss tālāk iztirzātais attiecas tikai uz mantiskajām tiesībām”¹⁹. Bet ja tā, tad arī nav nekāda pamata dēvēt šādu „mantisko” tiesību nodošanu par cesiju, jo darījums ir atsaucams, bet pati tiesība – nesaraujami saistīta ar cedenta personu, tātad nav cedējama CL izpratnē (CL 1799. p.).

c) Pastarpināti iegūtās tiesības

Ņemot vērā, ka vienīgi fiziska persona ir spējīga veikt intelektuālu jaunradi, juridiskām personām nav iespējams iegūt intelektuālā īpašuma tiesības, balstoties uz autorību. Izņēmums attiecas vienīgi uz *sui generis* datu bāzu veidotāja tiesībām. Savukārt jautājums par to, kādā veidā un vai vispār juridiska persona iegūst intelektuālā īpašuma tiesības, ir viens no centrālajiem intelektuālā īpašuma teorijā.

Sākotnēji likumdošanā nav pausta konsekventa nostāja jautājumā par juridisko personu intelektuālā īpašuma tiesībām un to rašanās pamatu.

Iepriekšējā apakšnodaļā minēto iemeslu dēļ jebkurš darījums, ar kuru autortiesības nodotas citai personai (pastarpināti iegūtās autortiesības), iegūst beznosacījuma atsauicama darījuma raksturu. Līdzīga ir situācija ar tiesībām, kas iegūtas uz darba līguma pamata. Visos gadījumos, izņemot vienīgi algota darbinieka izstrādātas datorprogrammas (atbilstoši 1999. gada, bet ne 1993. gada likumam), pastāv prezumpcija, ka šaubu gadījumā šīs tiesības saglabājas nevis darba devējam, bet autoram.

d) Reģistrācijas priekšnoteikumi

Arī attiecībā uz reģistrācijas ceļā iegūstamo tiesību iegūšanas nosacījumiem likums kopš paša sākuma paredzēja gandrīz vai neierobežotu liberālismu. Vispilgtākā šāda veida liberālisma izpausme ir atteikšanās no patenta, preču zīmes, dizainparauga ekspertīzes pēc būtības. Darba grupas ierosinājums – neveikt patentu ekspertīzi attiecībā uz patenta atbilstību tehnikas līmenim (aizbildinoties ar resursu trūkumu) – tika iestrādāts 1993. gada Patentu likumā, un šis ierosinājums saglabājās arī 1995. un 2007. gada Patentu likumā. Tam bija tālejošas sekas.

Pirmkārt, vāju patentu reģistrēšana. No paša sākuma bija skaidrs, ka, šādā veidā izskatot patentu pieteikumus, tiks reģistrēti vāji patenti, kuri viegli apstridami, atsaucoties uz iepriekšējo tehnikas līmeni. Aizsargāt patentu pret iepriekš reģistrētu patentu tiesībām ir praktiski neiespējami, ja šo tiesību esamība nav pat pārbaudīta, reģistrējot patentu. Tā arī izrādījās. Tādējādi patents jau no paša privātu patentu reģistrācijas sākuma netika uztverts kā reāli aizsargājams īpašuma tiesību objekts.

Vērtīgi bija tikai tie patenti, kas jau reģistrēti ārzemēs – tātad izturējuši prioritātes testu – un kas savu vērtību saglabāja arī pēc to attiecināšanas uz Latviju.

Otrkārt, valsts tika „atbrīvota” no pienākuma nodrošināt priekšnoteikumus patentu ekspertīzei, jo nebija vairs vajadzības pēc zinātniskās pētniecības bāzes, kas nepieciešama, lai ekspertīzes ceļā pārbaudītu pieteiktā patenta atbilstību esošajam tehnikas līmenim, respektīvi, noskaidrotu, vai patentējamais izgudrojums ir būtiski jauns vai arī tas acīmredzami izriet no esošā tehnikas līmeņa. Tātad nebija jāveic darbība, ar ko parasti pamato patenta reģistrēšanas izmaksas (valsts nodeva). Tātad vienīgais attaisnojums šādu izmaksu iekasēšanai kļūst budžeta papildināšana. Rezultātā Patentu valde kopš tās nodibināšanas brīža tika uzlūkota par „slaucamu govī”, kuras galvenā, ja ne vienīgā, funkcija ir nodrošināt ienākumu budžetā, un tāpēc arī nav pamatojuma nākotnē patentu ekspertīzei atvēlēt papildu finansējumu. LR Patentu valde pēc darbinieku skaita salīdzināma vienīgi ar Īslandes patenta iestādi un ir ievērojami mazāka par pārējās Baltijas valstīs esošajām iestādēm. Pats par sevi saprotams, ka šāda situācija neveicina arī budžeta ienākumu kopīgo dinamiku – trūkstot atbilstošiem stimuliem, reģistrēto patenta skaits gadu gaitā palicis konstants lielums.

Treškārt, šāda attieksme radīja vēl vienu papildu „smadzeņu aizplūšanas” (*brain drain*) efekta faktoru, kura tomēr nav citās postkomunisma valstīs – inovāciju aizplūšanu uz ārzemēm, pat tādā gadījumā, ja „smadzenes”, t. i., pats izgudrotājs, paliek Latvijā. Zemajam reģistrēto patenta skaitam ir dažādi skaidrojumi – rūpniecības panīkums, zems zinātnes finansēšanas līmenis utt. Pētījumi par katra individuāla faktora ietekmi nav veikti. Tomēr ir skaidrs – patentam, kas reģistrēts Latvijā, ir nesalīdzināmi vājākas izredzes tikt aizsargātam pret jebkuru prasību, kura pamatota uz agrāk reģistrēta patenta pretenzijām, un tas var likt izgudrotājam izšķirties patentu reģistrēt citā valstī, kur patentspēja tiek pārbaudīta ekspertīzes ceļā, nevis Latvijā, kur šāda ekspertīze netiek veikta. Tādēļ nevienu nevar pārsteigt ziņa, ka Latvija atpaliel arī inovāciju ziņā. Saskaņā ar Pasaules Ekonomikas foruma pētījumu par globālo konkurētspēju Latvija pēc šī rādītāja ieņem 36. vietu, par 11 pozīcijām atpaliekot no Igaunijas un par četrām vietām apsteidzot Lietuvu.²⁰

Ceturtkārt, tā kā Latvijā trūkst patentu ekspertīzes bāzes, ir ļoti vājas izredzes sekmīgi aizsargāties pret patentu, kas reģistrēts citā valstī un tiek attiecināts uz Latviju, pat ja tas būtu apstrīdams. Šāds patents pat varētu izrādīties Latvijā veikta pētījuma rezultāts, kas „emigrējis”, piemēram, deviņdesmitajos gados kopā ar kādu no pētījuma veicējiem, un tagad atgriezies ārzemēs reģistrēta un uz Latviju attiecināta patenta veidā, lai aizšķērsotu ceļu šī paša pētījuma līdzautoriem Latvijā. Strīdīga situācija iespējama arī, ja uz viena un tā paša pētījuma bāzes izgatavots izstrādājums tiek eksportēts – tas varētu nobloķēt šī izstrādājuma importu valstī, uz kuru šis patents attiecināts. Normāli šādā situācijā būtu iespējama šāda patenta apstrīdēšana, pamatojoties uz to, ka tas nepārsniedz iepriekšējo tehnikas līmeni, konkrēti, ir Latvijā veikta pētījuma rezultāts. Taču, tā kā nepastāv kvalitatīvas izpētes iespēja, ko normāli nodrošinātu patenta iestādes ekspertīzes bāze, šāda procesa uzsākšana (turklāt vēl citas valsts jurisdikcijā) nozīmētu aklu virzību pilnīgi nezināmā sfērā, riskējot ne tikai ar paša patenta apstrīdētāja resursiem, bet arī ar iespēju, ka zaudētas prāvas gadījumā tiesāšanās izdevumus varētu piedzīt apstrīdētā patenta īpašnieks. Jāpiezīmē, ka tas nemaz līdzīgu risku neuzņemtos, jo Latvijas procesuālā likumdošana, kas pieļauj tiesāšanās izdevumu atlīdzināšanu tikai Tieslietu ministrijas noteikto likmju apjomā, padara šādu izdevumu piedziņu, piemēram, advokāta takses apjomā, par pilnīgi bezjēdzīgu pasākumu, pat ja citādi patenta apstrīdēšanas izredzes varētu izrādīties labas. Rezultātā – Latvijas patenta aizsardzības izredzes spirālveidīgi pasliktinās.²¹

e) Intelektuālā īpašuma aizsardzības procesa īpatnības – prasība pēc specializētām tiesām

Daudzās valstīs intelektuālā īpašuma strīdus skata specializētas tiesas vai arī – vispārīgo tiesu ietvaros – tiesneši, kuriem ir atbilstoša sagatavotība. Parasti tas nozīmē, ka cilvēks līdztekus juridiskajai izglītībai un pieredzei ieguvis arī atbilstošu tehnisko izglītību. Specializācijas ideja radusi atspoguļojumu arī Latvijas likumdošanā.

1993. gadā, izstrādājot un pieņemot pirmos likumus par intelektuālo īpašumu, vairumā gadījumu šie likumi paredzēja no rūpnieciskā īpašuma tiesībām izrietošo strīdu piekritību Rīgas apgabaltiesai kā pirmās instances tiesai. Šāda piekritība noteikta arī vēlāk pieņemtajos likumos, piemēram, likumā „Par preču zīmēm un ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm”, Patentu likumā, Dizainparaugu likumā. Rezultātā tieši Rīgas apgabaltiesa uzkrāja vislielāko pieredzi rūpnieciskā īpašuma strīdu izskatīšanā. Šos strīdus izskatīja ierobežots skaits tiesnešu, kuri papildus vispārējai sagatavotībai piedalījās semināros un konferencēs, kas saistīti ar intelektuālā īpašuma aizsardzību tiesā. Turklāt šo tiesnešu pieredze papildinājās, relatīvi bieži izskatot strīdus, kas saistīti ar intelektuālo īpašumu.

Tomēr specializācijas princips neattiecas uz visiem intelektuālā īpašuma objektiem. Speciālu lietu piekritību neparedz Augu šķirņu aizsardzības likums, Autortiesību likums. Ņemot vērā, ka attiecībā uz vairākiem intelektuālā īpašuma paveidiem, piemēram, domēnu vārdiem, nav pieņemti speciāli normatīvie akti, nav paredzēta to speciāla piekritība.

Turklāt specializācijas jautājumu ietekmēja arī vēl citi faktori. Pirmkārt, ne visas intelektuālā īpašuma lietas neizbēgami nonāca Rīgas apgabaltiesā kā pirmās instances tiesā. Strīdus, kas izrietēja no autortiesībām, un citus strīdus, kuru speciāla piekritība nebija tieši paredzēta atbilstošajos likumos (piemēram, strīdus saistībā ar domēnu vārdiem), izskatīja rajona vai pilsētas tiesa kā pirmās instances tiesa pēc parastās piekritības noteikumiem, t. i., pēc atbildētāja dzīvesvietas vai atrašanās vietas. Apelācijas instance šajos gadījumos bija Rīgas apgabaltiesa, kas vairumā intelektuālā īpašuma strīdu, kā atceramies, norādīta kā pirmās instances tiesa.

Tā kā intelektuālā īpašuma strīdu lietas nereti tika uzsāktas, iesniedzot pieteikumus Konkurences padomē, bet tās lēmumi, savukārt, tika pārsūdzēti rajona tiesā, arī šajā gadījumā tiesas sistēmas hierarhija bija citāda nekā, piemēram, preču zīmju un patentu strīdos. Kopš 2004. gada 1. februāra sakarā ar administratīvās tiesu sistēmas iedibināšanu stājās spēkā Administratīvā procesa likums, līdz ar to šī sistēma tika kardināli grozīta un Latvijas tiesu sistēma vēl vairāk attālinājās no tiesu specializācijas idejas intelektuālā īpašuma strīdos. Sakarā ar administratīvā procesa ieviešanu intelektuālā īpašuma aizsardzībā tika novilkta krasa robeža starp administratīvo procedūru un prasības procedūru. Ņemot vērā intelektuālā īpašuma aizsardzības īpatnības (ievērojamā daļā gadījumu intelektuālā īpašuma aizsardzības priekšnoteikums ir atbilstošo tiesību reģistrācija Patentu valdē vai citās institūcijās), visas ieinteresēto personu domstarpības saistībā ar reģistrācijas procedūru kopš 2004. gada 1. februāra ir pārsūdzamas Administratīvajā rajona tiesā Rīgā. Apelācijas kārtībā tās skata Administratīvā apgabaltiesa un kasācijas kārtībā – Senāta Administratīvo lietu departaments.

Ņemot vērā, ka attiecībā uz strīdiem, kas izskatāmi prasības kārtībā, saglabājusies iepriekšējā tiesvedības sistēma, pastāv iespēja, ka vienu un to pašu jautājumu (piemēram, par patenta novitāti, neacīmredzamību, preču zīmes sajaucamo līdzīgumu, spēkā neesamību utt.) var izskatīt abu veidu procesos. Tā, piemēram, Administratīvajā rajona tiesā var tikt iesniegta sūdzība par Patentu valdes Apelācijas

padomes lēmumu, un ieinteresētā persona, kura iesniegusi sūdzību un uz kuras iesnieguma pamata tā tiktu skatīta, paralēli ir tiesīga iesniegt arī prasību, piemēram, par reģistrētās zīmes dzēšanu, kura tad, savukārt, skatāma Rīgas apgabaltiesā kā pirmās instances tiesā. Teorētiski pat nav izslēgta iespēja, ka divās dažādās tiesu sistēmās ieinteresētā persona iegūst diametrāli pretēju rezultātu. Piemēram, administratīvā tiesa atzīst par pamatotu Patentu valdes Apelācijas padomes lēmumu, ar kuru sūdzība par zīmes reģistrāciju tiek noraidīta, bet vispārējā tiesu sistēma, kas sākas ar Rīgas apgabaltiesu kā pirmās instances tiesu, izdara pilnīgi pretējus secinājumus, turklāt gan vienam, gan otram spriedumam ir likuma spēks. Šādi gadījumi pagaidām vēl nav konstatēti, un grūti arī iedomāties, ka līdz tam nonāks, taču visādā ziņā tiesu specializācijas idejai šāda strīdu izskatīšanas diversifikācija par labu nenāk. Tā arī neatbilst Eiropas tiesību normās ietvertajai idejai par nepieciešamību nodrošināt specializētas tiesas darbību intelektuālā īpašuma sfērā.

Tiesu specializācijas pakāpe, protams, nav vienīgais kritērijs. Svarīga nozīme ir arī tam, cik ātri tiesas izskata attiecīgās kategorijas lietas. Būtisks rādītājs ir arī pārsūdzēto lietu skaits. Šajā jomā Latvijas tiesu sistēma ar efektivitāti neizceļas. Apvienotajā Karalistē, Vācijā un vēl dažās citās valstīs pārsūdzēto lietu skaits ir uz pusi mazāks – tas izskaidrojams ar pirmās instances tiesu efektīvo darbu un adekvāto lietas vērtējumu, kas pusēm nerada argumentus un motivāciju tērēt līdzekļus dārgajam pārsūdzības procesam, skaidri apzinoties, ka iznākums neatšķirsies no pirmās instances tiesas nolēmuma. Savukārt Latvijā pārsūdzēto lietu skaits ir relatīvi ļoti augsts.

Atbilstoši jau minētajai regulu prasībai būtu tikai loģiski, ja par specializēto tiesu, kas norādīta atbilstošajās regulās, Latvijā noteiktu tieši Rīgas apgabaltiesu. Šāds paziņojums tika izdarīts 2005. gada 24. novembrī: dizainparaugu strīdu izskatīšanai Rīgas apgabaltiesa tiek noteikta par Kopienas dizainparaugu tiesas pirmās instances tiesu Latvijā, bet par otrās instances tiesu tiek noteikta Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta. Diemžēl ar norādi uz pirmās instances tiesu specializācijas idejas realizācija arī aprobežojas, jo otrās instances tiesa – Civillietu tiesu palāta, kurai piekrit izskatīt Rīgas apgabaltiesas izspriestos intelektuālā īpašuma strīdus, – lietas skata triju tiesnešu sastāvā, un jau šī iemesla dēļ vien ir grūtāk panākt noteiktu tiesnešu specializāciju šajā specifiskajā jomā.

f) Speciālie aizsardzības līdzekļi civilprocesā

Pamatojoties uz Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 29. aprīļa direktīvu Nr. 2004/48 EK „Par intelektuālā īpašuma tiesību piemērošanu prasībām”, Latvijas Civilprocesa likuma 16. nodaļā tika izdarītas svarīgas izmaiņas (pierādījumu nodrošināšana), kā arī ieviesta speciāla 30.² nodaļa (lietas par intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem un aizsardzību). Saskaņā ar šīm izmaiņām, pamatojoties uz ieinteresētās personas pieteikumu par pierādījumu nodrošināšanu, kas tiesai vai tiesnesim jāizlemj 10 dienu laikā no pieteikuma saņemšanas dienas, var izlemt par pierādījumu nodrošināšanu pirms prasības celšanas. Šāda procedūra var notikt pat bez iespējamo lietas dalībnieku uzaicināšanas neatliekamajos gadījumos, arī neatliekamās autortiesību un blakustiesību datu bāzu aizsardzības (*sui generis*), preču zīmju un ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu, patentu, dizainparaugu, augu šķirņu, pusvadītāju izstrādājumu topogrāfiju pārkāpumu vai iespējamo pārkāpumu gadījumos. Apmierinot šādu pieteikumu par pierādījumu nodrošināšanu pirms prasības celšanas, tiesnesis var pieprasīt, lai iespējamais prasītājs, iemaksājot noteiktu naudas summu tiesu izpildītāja depozīta kontā vai sniedzot līdzvērtīgu garantiju,

nodrošina to zaudējumu segšanu, kuri atbildētājam varētu rasties sakarā ar pierādījumu nodrošināšanu (Civilprocesa likuma 100. pants). Atbildētājs ir tiesīgs prasīt atlīdzību par zaudējumiem, kas viņam radušies sakarā ar pierādījumu nodrošināšanu, ja pierādījumu nodrošināšana ir atcelta vai arī ja pret viņu celtā prasība ir noraidīta, atstāta bez izskatīšanas vai tiesvedība izbeigta. Savukārt 30.² nodaļa paredz vairākus papildu pasākumus intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu un aizsardzības lietās. Viens no šādiem pasākumiem ir pagaidu aizsardzības līdzekļi. Ja ir pamats uzskatīt, ka intelektuālā īpašuma tiesību subjekta tiesības tiek pārkāptas vai varētu tikt pārkāptas, tiesa pēc prasītāja motivēta pieteikuma var pieņemt lēmumu par pagaidu aizsardzības līdzekļa noteikšanu: lemt par tādas kustamas mantas apķīlāšanu, ar kuru, iespējams, tiek pārkāptas intelektuālā īpašuma tiesības; noteikt pienākumu atsaukt preces, ar kurām, iespējams, tiek pārkāptas intelektuālā īpašuma tiesības; aizliegt veikt noteiktas darbības gan atbildētājam, gan personām, kuru sniegtie pakalpojumi tiek izmantoti, lai pārkāptu intelektuālā īpašuma tiesības, vai personām, kuras padara iespējamu šāda pārkāpuma izdarīšanu (Civilprocesa likuma 250.¹⁰ pants). Šādus pagaidu aizsardzības līdzekļus var noteikt gan pirms prasības celšanas, gan arī pēc prasības celšanas.

Pirms prasības celšanas tiesnesis prasības iesniegšanai nosaka termiņu, ne ilgāku par 30 dienām. Pieteikumu par pagaidu aizsardzības līdzekļa noteikšanu tiesa vai tiesnesis izlemj 10 dienu laikā pēc pieteikuma saņemšanas vai lietas ierosināšanas. Pagaidu aizsardzības līdzeklis ir spēkā līdz dienai, kad spriedums stājas likumīgā spēkā. Noteiktā kārtība ir asimetriska pušu tiesību apjoma ziņā. Pieteicējs, kura pieteikums noraidīts, tiesas vai tiesneša lēmumu var pārsūdzēt, turpretim atbildētājam vai pat iespējamam atbildētājam nav tiesību pārsūdzēt lēmumu, ar kuru pret viņu piemērots pagaidu aizsardzības līdzeklis. Tiesa gan, atbildētājs ir tiesīgs prasīt atlīdzību par zaudējumiem, kas viņam radušies sakarā ar pagaidu aizsardzības līdzekļa noteikšanu, ja pagaidu aizsardzības līdzeklis ir atcelts vai ja pret viņu celtā prasība ir noraidīta, atstāta bez izskatīšanas vai tiesvedība izbeigta.

Asimetriskais tiesību un pienākumu sadalījums izpaužas arī tādējādi, ka, apmierinot pieteikumu par pagaidu aizsardzības līdzekļu noteikšanu pirms prasības celšanas, tiesa vai tiesnesis var uzdot prasītājam, lai tas nodrošina zaudējumus, kas varētu rasties atbildētājam vai citām personām, pret kurām šādus līdzekļus iespējams piemērot, iemaksājot noteiktu naudas summu tiesu izpildītāja depozīta kontā vai sniedzot līdzvērtīgu garantiju. Taču šādas tiesas prerogatīvas nav paredzētas attiecībā uz pieteikumu par pagaidu aizsardzības līdzekļa noteikšanu, kas iesniegts jau pēc prasības celšanas.

Minētie grozījumi paredz arī plašākas prerogatīvas sprieduma taisīšanas gaitā. Ja pārkāpuma fakts ir pierādīts, tiesa spriedumā var noteikt vairākus pasākumus, arī pārtraukt un aizliegt prettiesisku intelektuālā īpašuma tiesību objekta izmantošanu; pārtraukt un aizliegt pasākumus, kas atzīstami par gatavošanos intelektuālā īpašuma tiesību prettiesiskai izmantošanai; sniegt pakalpojumus, kuri tiek izmantoti prettiesiskām darbībām ar intelektuālā īpašuma tiesību objektiem; kā arī atsaukt vai pilnībā izņemt no tirdzniecības pārkāpuma preces (kontrafaktos eksemplārus), iznīcināt pārkāpuma preces (kontrafaktos eksemplārus), atsaukt vai pilnībā izņemt no tirdzniecības, vai iznīcināt ierīces un materiālus, kas izmantoti vai paredzēti pārkāpuma preču (kontrafakto eksemplāru) izgatavošanai, ja to īpašnieks zināja vai viņam no lietas apstākļiem vajadzēja zināt, ka šīs ierīces un materiāli lietoti vai paredzēti prettiesisku darbību veikšanai, kā arī pilnībā vai daļēji publiskot tiesas spriedumu laikrakstos un citos masu informācijas līdzekļos.

3. Intelektuālā īpašuma likumdošanas „baltie plankumi”

Attiecībā uz vairākiem labi pazīstamiem intelektuālā īpašuma veidiem, piemēram, datu bāzu *sui generis* tiesībām, ģeogrāfiskajām norādēm un domēna vārdiem (*domain names*) likumdošana vai nu vispār netika izveidota (domēna vārdiem) vai arī saturēja tikai ļoti vispārīgas tēzes (ģeogrāfiskām norādēm).

Datu bāzes kā atsevišķs aizsardzības objekts norādītas 1993. gada Autortiesību likumā. Atsevišķi šis likums tomēr aizsargā tikai „darbu krājumus, piemēram, enciklopēdijas, antoloģijas un atlantus, kā arī datu bāzes un citus saliktus darbus, kas materiālu atlases un izkārtojuma ziņā ir radoša darba rezultāts” (Autortiesību likuma 5. p. (1) d). Tādēļ uz šī likuma pamata datu bāzu aizsardzība bija iespējama vienīgi ar nosacījumu, ka, pirmkārt, datu bāzē ietvertie dati paši par sevi atzīstami par autortiesību objektiem (darbiem), otrkārt, ka to apkopojums ir radoša darba rezultāts. Tātad datu bāzes, kurām trūkst viena vai abas minētās pazīmes jeb t. s. datu bāzu *sui generis* tiesības, uz šī likuma pamata aizsargātas netika. Attiecībā uz datu bāzu īpašuma tiesībām Latvijas situācija nav atzīstama par īpaši unikālu, jo jāņem vērā, ka arī ES, kurai Latvija pievienojās tikai desmit gadus pēc pirmo intelektuālā īpašuma tiesību nodrošināšanas pasākumu veikšanas, šādas tiesības pilnā mērā atzīstījas tikai, sākot ar 1991. gadu.²²

Datu bāzes ir īpašs intelektuālā īpašuma tiesību objekts. Fakts, ka dažu valstu (arī Latvijas) likumdošanā datu bāzu tiesiskais regulējums un autortiesību objektu tiesiskais regulējums ir ietverts vienā un tajā pašā normatīvajā aktā, nedrīkst radīt maldinošu priekšstatu par šo principiāli atšķirīgo aizsardzības objektu „radnieciskumu”. Tiesa, vēsturiski datu bāzu tiesiskā aizsardzība ir organiskā ceļā izaugusi no literāru darbu aizsardzības mehānisma. Tas attiecas uz literāro un mākslas darbu krājumiem, kas definēti Bernes konvencijas 2. panta 5. daļā. Tomēr pamatots ir viedoklis, ka informācijas tehnoloģiju attīstības apstākļos autortiesības vairs nespēj nodrošināt adekvātu ieguldījumu aizsardzību.²³

Datu bāzu *sui generis* tiesības var piederēt kā juridiskām, tā arī fiziskām personām. Attiecībā uz tiesību subjektu netiek lietots vārds „autors”, bet gan datu bāzes „veidotājs”. Tiesa gan, direktīvā Nr. 96/9 4. pantā norādīts, ka

„datu bāzes autors ir fiziska persona vai fizisku personu grupa, kas radījusi bāzi, vai, ja dalībvalsts tiesību akti to pieļauj, juridiska persona, ko šie tiesību akti atzīst par tiesību subjektu”.

Šī paša panta 2. apakšpunktā norādīts:

„Ja dalībvalsts tiesību akti atzīst kolektīvus darbus, mantiskās tiesības pieder personai, kas ir autortiesību subjekts.”

Direktīvas 4. panta 3. apakšpunktā teikts, ka

„izņēmuma tiesības attiecībā uz datu bāzēm, ko kopīgi radījusi fizisku personu grupa, ir kopīgas”.

Literatūrā atzīmēts, ka šī norma rada neskaidrības attiecībā uz datu bāzu īpašuma tiesībām.²⁴ Direktīvas Nr. 96/9 4. pantam par īpašuma tiesībām uz datu bāzēm, ko neaizsargā autortiesības, datu bāzu direktīva ir „noslēpumaini klusējoša”.²⁵

Ņemot vērā iepriekš minētās neskaidrības, svarīgāka loma datu bāzu tiesiskajā regulējumā būtu ierādāma Latvijas nacionālajiem normatīvajiem aktiem. Tomēr pašreiz spēkā esošais 1999. gada Autortiesību likums atšķirībā no 1993. gada likuma šos jautājumus adresē un risina tikai ļoti fragmentāri.

Kā saistībā ar direktīvas izstrādāšanas gaitu sarkastiski piebilda viens no tās autoriem – Kristofers Rīzs, Eiropas Komisija nepalaida garām iespēju

„izrakt vēl vienu tranšeju apkārt Eiropas cietoksnim”²⁶.

Tomēr, kā redzams, direktīvas skaidrojums saskaras ar zināmām grūtībām, tās ieviešanas process ne vienmēr noritēja gludi. Arī pašas direktīvas saturs ir pretrunīgs. Tā, piemēram, direktīvas 4. pantā teiktais, kas ir pretrunā ar pārējo direktīvas kontekstu, kurā runāts par „datu bāzes veidotāju”, un kas norāda uz datu bāzes autoru, pēc iepriekš citētā Kristofera Rīza domām, uzskatāms par pārskatīšanos.²⁷ Direktīvas Nr. 96/9 analīzes un kritiskas izvērtēšanas process ir aktuāls joprojām.²⁸

Adreses jeb domēna vārdi (*domain names*) attīstījās Latvijā ne tik daudz atbilstošas likumdošanas dēļ, bet drīzāk gan tāpēc, ka nebija atbilstošas normatīvās bāzes. Ir grūti pamatot tēzi, ka tieši normatīvā regulējuma trūkums pozitīvi ietekmējis šī intelektuālā īpašuma paveida sekmīgu attīstību. Tomēr domēna vārdu reģistrācijas process ir izrādījies nesalīdzināmi sekmīgāks nekā, piemēram, patentu attīstība Latvijā. Tiesa gan, tieši atsaucoties uz attiecīgo normu trūkumu, tiesa kādā partikulārā strīdā atteikusies apmierināt prasību par domēna vārda aizsardzību pret vēlāk reģistrētas preču zīmes tiesībām.²⁹ Taču ir skaidrs, ka rupja likuma interpretācijas kļūda, uz kuru balstījies šāds aplams tiesas nolēmums, nevar būt arguments disputā par to, vai Latvijā pastāv tiesības uz domēna vārdu kā īpašu intelektuālā īpašuma paveidu, jo šādu tiesību pastāvēšanu Latvijā jau konstatējusi ne tikai WIPO (Vispasaules intelektuālā īpašuma organizācija) starptautiskā šķīrējtiesa vairākos spriedumos, kas saistīti ar Latvijā reģistrētiem domēna vārdiem, bet arī ārzemju juridiskā literatūra.³⁰

Visbeidzot, pārejas periodā „pazuda” pirms tam eksistējušās tiesības uz attēlu. Tiesības uz attēlu var saprast kā tiesības uz vispārējā kopiespauda neaizskaramību (*image rights*). Latvijas likumdošanai nav pilnīgi sveša personas tiesību aizsardzība, kaut arī atzīmēts, ka šis aizsardzības mehānisms ir nepietiekams.³¹ Taču tiesības uz attēlu kā uz intelektuālo īpašumu netiek nedz regulētas, nedz aizsargātas. Literatūrā gan kļūdaini atzīmēts, ka šādas tiesības Latvijā nekad nav pastāvējušas.³² Šādas tiesības paredzēja Latvijas PSR Civill kodekss, kas bija spēkā no 1964. gada līdz 1993. gadam, kaut arī šim normatīvajam aktam (tāpat kā padomju tiesību sistēmai kopumā) bija sveša intelektuālā īpašuma koncepcija. Civill kodeksa 537. pantā bija paredzēta „tēlotājas mākslas darbā attēlota pilsoņa interešu aizsardzība”, kas noteica, ka publicēt, atveidot un izplatīt tēlotājas mākslas darbu, kurā attēlota cita persona, pieļaujams tikai ar attēlotās personas piekrišanu, bet pēc viņas nāves – ar tās bērnu un pārdzīvojošu laulātā piekrišanu. Tālāk gan pievienota raksturīga atruna:

„Tāda piekrišana nav vajadzīga, ja tas tiek darīts valsts vai sabiedriskajās interesēs.”

Saskaņā ar pašreiz spēkā esošo likumdošanu tiesības uz attēlu tiek aizsargātas tā, ka šo tiesību pārkāpuma rezultātā nodarītais morālais kaitējums atlīdzināms, pamatojoties uz vispārējām normām par kaitējuma atlīdzināšanu, it sevišķi – pamatojoties uz 2006. gadā izdarītajiem grozījumiem Civillikuma (CL) 1635. pantā.

4. Intelektuālā īpašuma tiesību normu piemērošana

Tiesvedība intelektuālā īpašuma jomā lielākoties saistīta ar preču zīmēm. Tikai sākot ar deviņdesmito gadu beigām, tiesu prakse ieguva zināmu vienveidību. Pagrieziena punkts bija diezgan augsta līmeņa strīds, kas saistās ar pasaulslaveno zīmolu *Smirnoff*, kas tajā laikā piederēja firmai „*IDV North America Inc.*”. Prasība

celta pret firmu „*Torgovy Dom Potomkov Postavchika Dvora Ego Imperatorsko-go Velichestva P. A. Smirnova*” par preču zīmes reģistrācijas dzēšanu attiecībā uz preču zīmi „*Смирновъ водка*”. Apstrīdētā preču zīme pieteikta reģistrācijai Latvijā 1994. gada 29. novembrī, savukārt prasītāja preču zīmes „*Smirnovff*” dažas modifikācijas pieteiktas reģistrācijai pirms atbildētāja reģistrētās zīmes pieteikuma datuma, bet daļa – pēc šī datuma. Nepieciešamība atsaukties uz plaši pazīstamas jeb – atbilstoši toreiz spēkā esošajam Latvijas Republikas 1993. gada likumam „Par preču zīmēm” – vispārzināmas preču zīmes (2. panta 1. daļas 10. apakšpunkts) statusu bija tādēļ, ka atbildētāja preču zīme bija līdzīga degvīna „*Smirnovff*” etiķetēm, kuras līdz 1994. gada 29. novembrim, kad pieteikta atbildētāja preču zīme, nebija Latvijā nedz pieteiktas, nedz reģistrētas, toties plaši reklamētas un tirgotas. Ar Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 1999. gada 25. marta spriedumu prasība tika noraidīta. Tiesa konstatēja, ka pierādījumi par to, ka degvīns „*Smirnovff*” reklamēts un pārdots Latvijā jau pirms neatkarības atgūšanas un arī vēlāk, nav pietiekami, lai atzītu zīmi „*Smirnovff*” par vispārzināmu. Ar Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 1999. gada 30. jūnija spriedumu Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas spriedums „*Smirnovff*” lietā atstāts negrozīts. Senāts norādījis, ka likuma „Par preču zīmēm” 2. panta 1. daļas 10. punkta norādījums par zīmju vispārzināmu raksturu ir apelācijas instances tiesas apstākļu konstatējums un pierādījumu vērtējums.

Neilgi pēc šiem notikumiem īpaši šim nolūkam noorganizētā konferencē ASV un citu valstu diplomātiskie pārstāvji kritizēja šo spriedumu. Firms „*UDV North America Inc.*” (pirms 1999. gada – „*IDV North America Inc.*”) pārstāvis 1998. gada novembrī atkārtoti griezās tiesā ar prasību pret Krievijas firmu „*Torgovy Dom Potomkov P. A. Smirnova*”. Rīgas apgabaltiesa 2000. gada 9. februārī arī šo prasību noraidīja, atsaucoties uz jau iepriekš minētajiem spriedumiem, kuriem, kā uzskatīja Rīgas apgabaltiesa, ir prejudiciāla nozīme, un tie nav no jauna jāpierāda, iztiesājot citas civillietas. Taču pagrieziena punkts gan šajā lietā, gan arī zināmā mērā visā Latvijas tiesu praksē bija tas, ka Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2000. gada 4. decembrī prasību apmierināja. Civillietu tiesu palāta atzina, ka atsaukšanās uz spēkā stājušos spriedumu citā civillietā nav bijusi pamatota, jo

„fakti, kas konstatēti ar iepriekšējo spriedumu, atšķiras no tiem, kuri bija jākonstatē Rīgas apgabaltiesai šajā lietā.”

Diametrālais pagrieziena punkts tiesu praksē signalizēja par nopietnu attieksmes maiņu attiecībā pret intelektuālā īpašuma tiesībām. Attiecībā uz ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm kā kuriozs atzīmējams fakts, ka atbilstoši Latvijas judikatūrai vārds „šampanietis” atzīts par sugas vārdu. Šāda situācija izveidojusies vairāku tiesu nolēmumu rezultātā. Preču zīme „*Советское шампанское*” reģistrēta 1998. gada 20. martā. Zīmes īpašnieks AS „Latvijas Balzams” 2000. gada martā iesniedza prasību pret SIA „Aroma Floris S” par atbildētāja ražotās produkcijas „*Советское шампанское*” izplatīšanas aizliegumu Latvijā un ievestās produkcijas iznīcināšanu. SIA „Aroma Floris S” 2000. gada maijā iesniedza pretprasību par preču zīmes „*Советское шампанское*” M 41 777 dzēšanu no tās reģistrācijas dienas. Ar Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2000. gada 11. oktobra spriedumu AS „Latvijas Balzams” prasība noraidīta, bet SIA „Aroma Floris S” pretprasība apmierināta daļēji, disklamējot preču zīmē „*Советское шампанское*” Nr. M 41 777 vārdus *sovetskoje shampanskoje*. Tāds pats bija arī apelācijas tiesas spriedums. Apelācijas instances tiesa atzina, ka apzīmējums „*Советское шампанское*” nenorāda uz ražotāju, bet gan

uz noteiktu preču grupu. Līdz ar to apzīmējums „*Советское шампанское*” nenodrošina preču zīmes funkciju likumu „Par preču zīmēm” 1. panta 1. daļas izpratnē, t. i., nenodrošina, lai kāda uzņēmuma preces tiktu atšķirtas no cita uzņēmuma precēm, jo dzēriens „*Советское шампанское*” Latvijas patērētājiem asociējas ar konkrētu dzēriena paveidu, nevis ar ražotāju. Tiesa secināja – tā kā likuma „Par preču zīmēm” 2. panta 1. daļas 5. punkts nosaka, ka par preču zīmi neregistrē apzīmējumus, kurus lieto noteiktu preču identificēšanai, aprakstīšanai vai nosaukšanai, mērvienību apzīmējumus, vispārpieņemtus terminus un simbolus, tad apzīmējums „*Советское шампанское*” šo iemeslu dēļ ir tāds, kuru lieto noteiktu preču identificēšanai, aprakstīšanai vai nosaukšanai, un līdz ar to šo apzīmējumu nevar reģistrēt kā preču zīmi. Ar Senāta 2001. gada 9. maija spriedumu apelācijas instances tiesas spriedums atstāts negrozīts. Latvijas tiesu nolēmumi vairījušies atzīt, ka „*Советское шампанское*” kļuvis par sugas vārdu.³³

Patentu strīdi Latvijas tiesu praksē lielākoties saistīti ar pastarpināto tiesību iegūšanu, kur tiesām nācies iztīrīt darba līguma saturu, lai noskaidrotu, vai izgudrojums pieder tā autoram – darbiniekam vai darba devējam.³⁴ Strīdi par izgudrojuma atbilstību patentspējīga izgudrojuma pazīmēm lielākoties attiecas uz izgudrojumiem, kas radīti vēl pirms stājās spēkā normatīvie akti par intelektuālo īpašumu.³⁵

Autortiesību sfērā tiesu prakse pirmajā desmitgadē kopš intelektuālā īpašuma likumdošanas izveides aprobežojās gandrīz vai vienīgi ar strīdu izskatīšanu par taisnīgas atlīdzības noteikšanas principiem un apmēru gadījumos, kad darbs tiek izmantots bez autora piekrišanas. Šādās prasībās viena puse aizvien bija autoru kolektīvo tiesību pārvaldības organizācija AKKA/LAA.³⁶

Principiāli svarīga nozīme ir secinājumam par autortiesību objekta jēdzienu, norādot, ka pirmais un galvenais nosacījums ir paša darba radīšanas fakts neatkarīgi no jaunrades pakāpes. Kādā Senāta spriedumā jau pašā tēzē norādīts: „Fotogrāfijas saturs un darba pastāvēšana apstiprina radošu darbību darba tapšanā, iegūstot fotogrāfijas autoram personiskās un mantiskās tiesības, kuras aizsargā Autortiesību likums” (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006. gada 19. aprīļa spriedums lietā Nr. SKC-266, citēts pēc Augstākās tiesas mājas lapas www.at.gov.lv).

Samērā plašu publicitāti izpelnījies jautājums par autorlīguma formu, ņemot vērā, ka Autortiesību likums izvērza daudz stingrākas prasības nekā Civillikums. Ar Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006. gada 18. aprīļa lēmumu lietā SKK-213/06 (krimināllieta Nr. 1816002703) Senāts izbeidza kriminālprocesu un atcēla Rīgas Kurzemes rajona tiesas 2005. gada 22. jūnija un Rīgas apgabaltiesas 2006. gada 25. janvāra spriedumu, norādot, ka Autortiesību likumā noteiktās formas, kādā jāsaņem atļauja autora darba izmantošanai, neievērošana nevar būt vienīgais kritērijs personas kriminālatbildībai par autortiesību pārkāpumu.

Visbeidzot, samērā nesenā Senāta civillietu departamenta spriedumā norādīts, ka pušu nolūku var izsecināt no konkludentām darbībām neatkarīgi no tā, vai tas ietverts rakstveida autora līgumā.³⁷

5. Intelektuālā īpašuma jēdziens

Teorētiskie priekšnoteikumi intelektuālā īpašuma jēdziena kā juridiskās zinātnes pētījumu rezultāta attīstībai radās tikai krietnu laiku vēlāk. Intelektuālais īpašums ir īpašuma tiesību paveids, kas regulē tiesības uz bezķermeniskām lietām.³⁸ Šādas tiesības izpaužas kā aizliegums izmantot kāda cilvēka intelektuālo īpašumu

jebkurai citai personai. Vēsturiski ir pazīstamas tiesību sistēmas, kas neatzīst intelektuālā īpašuma jēdziena tiesības uz pastāvēšanu, piemēram, padomju tiesību sistēma.

Dažādi viedokļi par intelektuālā īpašuma jēdzienu pastāv arī Latvijas tiesību zinātnē. Ir autori, kas uzskata, ka par īpašuma priekšmetu nevar būt bezķermeniskas lietas (sašaurināta īpašuma tiesību izpratne).³⁹ Arguments par labu sašaurinātajai īpašuma tiesību izpratnei ir tas, ka intelektuālais īpašums ietver arī personiskās jeb morālās tiesības. Morālo tiesību neatsavināmais raksturs ir grūti savienojams ar priekšstatu par īpašumu, taču Latvijas tiesību zinātnē šāds arguments netiek pēģināts. Sašaurinātā īpašuma tiesību koncepcija tiek balstīta uz pavisam citiem apsvērumiem – uz to, ka tikai ķermeniskas lietas iespējams atprasīt ar īpašuma prasību, tāpēc tikai īpašuma tiesību uz ķermenisku lietu var uzskatīt par „īstu” īpašuma tiesību.⁴⁰ Pirmkārt, arguments, kas balstīts uz procesuāliem apsvērumiem, neko nedod intelektuālā īpašuma kā svarīgas juridiskas kategorijas jēdziena iztirzājumam. Otrkārt, uz mūsdienu tiesību attīstības tendenču fona tas ir arhaisks.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa *Anhauzer-Busch Inc. vs. Portugal* spriedumā, norāda, ka

*„ir iedibinājušās tiesas precedentu tiesības, proti, „īpašuma” koncepcijai ir patstāvīga nozīme, kas nav aprobežota tikai ar īpašuma tiesībām uz fiziskām precēm un ir neatkarīga no klasifikācijas atsevišķu valstu likumos: noteiktas citas tiesības arī var tikt atzītas par „īpašuma tiesībām””*⁴¹

Jāpiezīmē gan, ka attiecībā uz nemateriālu objektu „spēju” būt par īpašuma tiesību objektiem skeptiska attieksme konstatējama arī Latvijas tiesu praksē. Tā, piemēram, tiesa kā argumentu tam, ka noraidāma domēnu vārda īpašnieka prasība, norādījusi uz to, ka domēnu vārda tiesības nerada īpašuma tiesības. Ironiskā kārtā strīds noritēja pret citu intelektuālā īpašuma subjektu – preču zīmes īpašnieku, turklāt preču zīmes īpašuma tiesības tiesa neapšaubīja.⁴²

Disputā par to, vai intelektuālo īpašumu var atzīt par „īstu” īpašumu vai tikai par „nosacītu” īpašumu, sliktu atbalstu plašākai vispārpieņemtai intelektuālā īpašuma izpratnei sniedza arī fakts, ka vēsturiski CL ir pēdējais no pazīstamākajiem XIX–XX gs. kodeksiem līdztekus Francijas, Vācijas un Šveices likumiem, kurā intelektuālais īpašums nav pat pieminēts. Turpmākajos likumdošanas avotos, sākot ar Itālijas CL, kas stājās spēkā tikai piecus gadus pēc Latvijas CL, un beidzot ar likumiem, kas pieņemti pēc Latvijas *de facto* neatkarības atjaunošanas, intelektuālais īpašums ieņem pienācīgu vietu (izņemot sociālistisko valstu kodeksus, jo tām raksturīga noraidoša attieksme pret intelektuālā īpašuma koncepciju).⁴³

Literatūrā gan atzīmēts, ka pastāv arī domēnu vārdu strīdu risināšanas noteikumi, taču vienlaikus apšaubīts šo noteikumu saistošais raksturs, jo tie nav pieņemti normatīvo aktu veidā. Pastāv arī samērā limitēta Latvijas tiesu prakse (neskaitot jau minēto *WIPO* arbitražas tiesu praksi, kurā atrodamas arī dažas lietas ar atbildētājiem, kuru dzīvesvieta vai uzņēmējdarbība saistīta ar Latviju). Pirmie Latvijas tiesas nolēmumi, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. PAC-861, literatūrā tiek pamatoti kritizēti. Tā, piemēram, tiesas spriedumā norādīts, ka

*„domēna vārds nevar būt īpašumā, jo tam nepiemīt īpašumu raksturojoši liecumi CL 927., 1129. panta izpratnē”*⁴⁴

Kritizēta arī tiesas tēze, ka strīdos par domēnu vārdu, kur viena puse ir preču zīmes īpašnieks, bet otra puse – domēnu vārdu īpašnieks, preču zīmei vienmēr ir tiesiska prioritāte.⁴⁵

6. Pirātisms

Vienlaikus ar intelektuālo īpašumu attīstījies arī pirātisms. Ar pirātismu saprotam intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpšanu,⁴⁶ tomēr personu par pirātismu tehniski joprojām nav iespējams saukt pie kriminālatbildības. Likumdošanā, kas paredz atbildību par atsevišķiem intelektuālā īpašuma pārkāpumiem, kriminālatbildība principiāli iespējama tikai par ļoti specifiskiem pārkāpumu veidiem.

Tikai kopš 1999. gada Latvijas Republikas Krimināllikuma 206. pants paredz atbildību par svešas preču zīmes izmantošanu, viltošanu vai viltotas zīmes apzinātu izmantošanu vai izplatīšanu. Diezgan neparasti ir tas, ka šis nozieguma sastāvs ir ietverts nevis 18. nodaļā, kas paredz atbildību par noziedzīgiem nodarījumiem pret īpašumu, bet gan 19. nodaļā, kas paredz atbildību par „Noziedzīgiem nodarījumiem tautsaimniecībā”. Kriminālatbildība iestājas tikai par apzinātu preču zīmes atdarināšanu vai viltošanu.

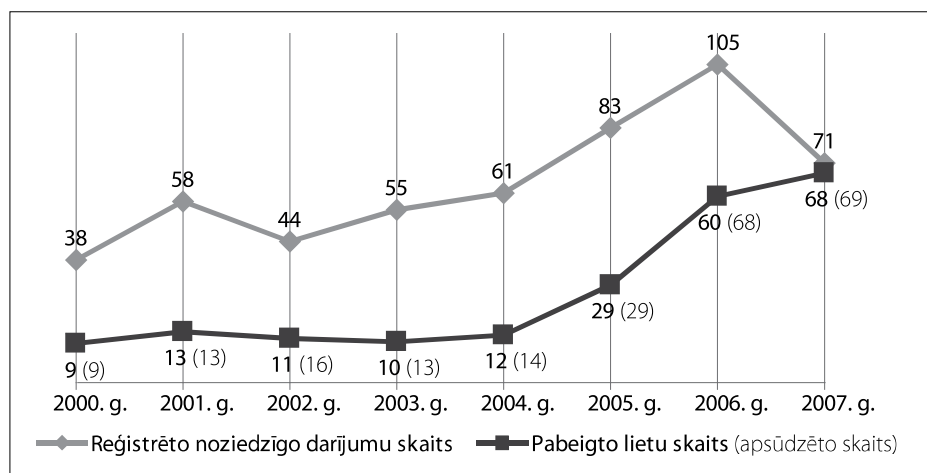
Preču zīmju tiesību pārkāpumu kriminalizācijā modernajās tiesībās izšķiroša nozīme ir tieši *TRIPS* līgumam (Līgums par intelektuālā īpašuma tiesību aspektiem saistībā ar tirdzniecību). Šā līguma 61. pants paredz dalībvalstu pienākumu nodrošināt kriminālprocesa sākšanu un naudas sodu piemērošanu vismaz apzinātos preču zīmju viltošanas gadījumos komerciālā mērogā. Iespējamie tiesiskās aizsardzības līdzekļi ietver cietumsodu un naudas sodus. Tas ir pietiekami, lai atturētu no līdzīgas rīcības atbilstoši naudas sodu apjomam, ko piemēro par atbilstoša smaguma noziegumiem. Attiecīgos gadījumos iespējamie tiesiskās aizsardzības līdzekļi ietver arī neatļauto preču un jebkuru materiālu un detaļu, kuru izmantošana bijusi neatļautā izstrādājuma pamatā, konfiskāciju un iznīcināšanu. Dalībvalstis var papildus paredzēt cita veida kriminālo un administratīvo atbildību, kas piemērojama intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpuma gadījumos, īpaši, ja tie izdarīti apzināti un komerciālā mērogā. Kaut arī formāli Latvija šīs saistības uzņēmusies, iestājoties PTO, praktiski intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu kriminalizācija ieviesta nepietiekami.

Samērā neilgi pēc iestāšanās ES – no 2004. gada līdz 2007. gadam – Latvija iekļuva intelektuālā īpašuma pārkāpēju valstu sarakstā.⁴⁷ Atbildība par intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem joprojām ir pārlietu maīga. Neapmierinātība ar šādu situāciju aizvien tiek pausta publicistikā.⁴⁸ Neraugoties uz to, līdz šim iesniegtie priekšlikumi šo likumu grozījumiem palikuši bez ievērojamām sekām. Krimināllikuma 206. pantā (preču zīmes, citas atšķirības zīmes un dizainparauga nelikumīga izmantošana) paredzētā atbildība iestājas tikai par pabeigtu noziegumu, kas, ņemot vērā šādas darbības organizēto raksturu, ir iespējama, tikai ja tiktu pierādīts, ka atsevišķos šīs sarežģītās nodarījumu ķēdes posmos veiktās darbības realizējušās kā „pabeigts” nodarījums, respektīvi, noziedznieku kolektīvie pūliņi „vainagojušies” ar „galīgā produkta” pārdošanu, ko, savukārt, praktiski neiespējami pierādīt, iekams notverti visi iesaistītie, kas darbojas dažādās sfērās un nereti arī – dažādās valstīs. Līdz ar to, neraugoties uz viltojumu relatīvi augsto īpatsvaru,⁴⁹ ierosināto kriminālprocesa un pie kriminālatbildības saukto personu skaits ir niecīgs (skat. 2. diagrammu).

Lai panāktu progresu šajā jomā, nepieciešama

- 1) būtiska Krimināllikuma normu revīzija, izvietojot visas ar intelektuālā īpašuma pārkāpumiem saistītās normas vienuviet – sadaļā par pārkāpumiem pret īpašumu;
- 2) soda apmēra palielināšana līdz tādām, kas atbilst izdarītā nozieguma smagumam, respektīvi, saistot atbildību par šiem noziegumiem jau ar pirmo mēģinājumu un paredzot brīvības atņemšanu līdz pieciem gadiem.

2. diagramma. Ierosināto kriminālprocesu un pie kriminālatbildības saukto personu skaits 2000.–2007. gadā



7. Kopsavilkums

Intelektuālais īpašums nostiprināts Latvijas likumdošanā 1993. gadā. Preču zīmju un patentu reģistrācija sākusies 1992. gadā. Intelektuālā īpašuma jēdziens Latvijas tiesību zinātnē analizēts, sākot no 2000. gada. Tiesu prakse piedzīvojusi ievērojamas svārstības, bet nostabilizējusies XX gs. deviņdesmito gadu beigās.

Vairāki intelektuālā īpašuma veidi joprojām tiek regulēti nepilnīgi (*sui generis* datu bāzu tiesības, komercnoslēpumu aizsardzība) vai vispār netiek regulēti (domēnu vārdi, tiesības uz attēlu).

Būtiskās nepilnības – reģistrācijas sistēma nenodrošina spēcīgu patentu, dizainparaugu un preču zīmju tiesību piešķiršanu, jo neparedz pieteikumu ekspertīzi pēc būtības; intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu kriminalizācija ir neefektīva, jo nenodrošina efektīvu cīņu pret pirātismu. Intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu īpatsvars ir nepieļaujami augsts.

Izmantoto avotu saraksts

Literatūra

1. Grudulis, M. Ievads autortiesībās. Rīga : *Latvijas Vēstnesis*, 2006.
2. Grudulis, M. Par datu bāzēm un to tiesisko aizsardzību. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. gada 13. novembris.
3. Grūtups, A., Kalniņš, E. Latvijas Civillikuma komentāri. Īpašums (927.–1129. p.). Rīga, 2002.
4. Judinska, I. Riņķa dancis ap Riņķa lietu. Izgudrotāja tiesības uz atlīdzību par izgudrojuma izmantošanu. *Likums un Tiesības*, Nr. 9, 2001.
5. Konradi, F., Valters, A. (sast.). Civillikumi ar paskaidrojumiem. Otrā grāmata. Lietu tiesības. Rīga : Grāmatrūpnieks, 1935.
6. Libiņa I. Personības tiesību aizsardzības nodrošināšana Latvijas civiltiesību sistēmā I. *Likums un Tiesības*, 9. sēj., Nr. 5(93), 2007. gada maijs.
7. Lasmanis, J. Aicina bargāk sodīt preču viltotājus. *Dienas Bizness*, 2008. gada 19. decembris.
8. Mantrovs, V. ES ģeogrāfisko norāžu aizsardzības sistēma. *Likums un Tiesības*, 8. sēj., Nr. 6(82), 2006.
9. Novicka, A. Kas būs mūsu Nokia: izrāvienu var panākt ar jaunumiem tradicionālajās nozarēs. *Diena*, 2007, 11. oktobris.
10. Ovena, L. Literāro darbu autortiesības & licencēšana. Rokasgrāmata Latvijas grāmatizdevējiem. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007.
11. Poļakovs, G. Latvijas tiesas nostāja domēna vārdu strīdos ar preču zīmju tiesībām. *Likums un Tiesības*, 7. sēj., Nr. 9(73), 2005.

12. Poļakovs, G. Preču zīmju aizsardzības apjoms Latvijas tiesu un Eiropas Kopienu tiesas izpratnē (II). *Likums un Tiesības*, 6. sēj., Nr. 7(59), 2004.
13. Priedīte, L. SIA „TV 3 Latvija” pārkāpis autortiesības un blakustiesības. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/information/about-trials/2008/marts2008/20080327/>
14. Voroncovs, A. Datu bāzu tiesiskās aizsardzības attīstība. *Likums un Tiesības*, 8. sēj., Nr. 11(87), 2006, novembris, 342.–348. lpp.
15. Zemīte, I. Pirmais Baltijas kanāls pārsūdzēs tiesas spriedumu par autortiesībām lietā ar AKKA/LAA. Pieejams: <http://www.db.lv/Default2.aspx? Article ID=77e5c7b3-c7aa-4bd6-858e-b192d850efc6>.
16. ASV ziņojums par intelektuālā īpašuma aizsardzību (2007 SPECIAL 301 REPORT, Office of the United States Trade Representative (USTR) pursuant to Special 301 provisions of the Trade Act of 1974).
17. Katra trešā pudele – nelegālas izcelsmes. *Diena*, 2002. gada 13. marts.
18. LETA. No „Pirmā Baltijas kanāla” piedzen Ls 1,12 miljonus par AKKA/LAA pārstāvēto autoru darbu izmantošanu. Pieejams: <http://www.nra.lv/zinas/2381-no-pirma-baltijas-kanala-piedzen-ls-1-12-miljonus-par-akkalaa-parstaveto-autoru-darbu-izmantosanu.htm>.
19. Ball, P. Critical mass how one thing leads to another. Arrow books, 2004.
20. Betinger, T. Domain Name Law and Practice an International Handbook. Oxford, 2005.
21. Burrell, R., Coleman, A. Copyright Exceptions. The Digital Impact. Cambridge studies in Intellectual Property Rights. Cambridge University Press, 2005, p. 10.
22. Cornish, W. R. Intellectual Property: Patents, Copyright, Trade Marks and Allied Rights. Fourth edition.
23. Cyril, P. Rigamonti. Deconstructing Moral Rights. Volume 47, Issue 2, S.J.D., Harvard law school, 2006.
24. O'Connor, B. The Law of Geographical Indications. Cameron May : International Law & Policy, 2003.
25. Phillips, J., Firth, A. Introduction to Intellectual Property Law. Forth edition. London, Dublin, Edinburgh. 1990.
26. Rees, C., Chalton, S. Database law. Jordans, 1998.
27. Sodipo, B. Piracy and Counterfeiting GATT TRIPS and Developing Countries. London, The Hague, Boston, 1997.
28. Антимонов, Б. С., Флейшиш, Е. А. Изобретательское право. Москва : Государственное издательство юридической литературы, 1960.
29. Патентоведение: Учебник для вузов. Авторский коллектив. Под ред. В. А. Рясенцева. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Машиностроение, 1984.
30. Фогельб, А. Я. Охрана изобретений в области химии. Рига : издательство „Зинатне”, 1970.

Normatīvie akti

1. Līgums par intelektuālā īpašuma tiesību aspektiem saistībā ar tirdzniecību (TRIPS līgums) : starptautisks līgums. Spēkā no 1999. gada 10. februāra.
2. 1994. gada 6. jūlija Latvijas Republikas un Amerikas Savienoto Valstu līgums par tirdznieciskajām attiecībām un intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzību : starptautisks līgums. Nav publicēts, spēkā no 20.01.1995.
3. 1958. gada 31. oktobra Lisabonas vienošanās par cilmes vietu nosaukumu aizsardzību un to starptautisko reģistrāciju. Pārskatīta Stokholmā 1967. gada 14. jūlijā, grozīta 1979. gada 28. septembrī.
4. Stresas konvencija par izcelsmes vietu nosaukumiem un izcelsmes norādēm uz sieriem. Noslēgta 1951. gada 1. jūnijā.
5. 1893. gada 20. marta Parīzes konvencija industriālā īpašuma aizsardzībai : starptautiska konvencija. (Latvijas Republikas līdzdalība atjaunota ar Latvijas Republikas Ministru Padomes 1993. gada 11. jūlija lēmumu Nr. 301 „Par Latvijas Republikas līdzdalību starptautiskās konvencijās par rūpnieciskā īpašuma aizsardzību”, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 39/1993.)
6. 1891. gada 14. aprīļa Madrides nolīgums par zīmju starptautisko reģistrāciju. Pārskatīts 1900. gada 14. jūnijā Briselē.
7. 1886. gada 9. septembra Bernes konvencija par literatūras un mākslas darbu aizsardzību : starptautiska konvencija. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 29, 2003, 21. febr. (Latvijas Republikas dalība atjaunota ar rīkojumu Nr. 197 „Par Latvijas Republikas klātbūtnes atjaunošanu Bernes konvencijā „Par literatūras un mākslas darbu aizsardzību” : LR Ministru kabineta rīkojums. *Latvijas Vēstnesis* Nr. 64, 1995. gada 26. aprīlis).
8. Līgums par Čehijas, Igaunijas, Kipras, Latvijas, Lietuvas, Ungārijas, Maltas, Polijas, Slovēnijas un Slovākijas pievienošanas Eiropas Savienībai. *Oficiālais Vēstnesis L 236*, 2003. gada 23. septembris.
9. Padomes Regula (EK) Nr. 510/2006 (2006. gada 20. marts) par lauksaimniecības produktu un pārtikas produktu ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu un cilmes vietu nosaukumu aizsardzību. *Oficiālais Vēstnesis L 93*, 2006. gada 31. marts, 12.–25. lpp.
10. Eiropas Padomes 1999. gada 17. maija Regula Nr. 1493/1999 par vīna tirgus kopīgo organizāciju. *Oficiālais Vēstnesis L 179*, 1999. gada 14. jūlijs, 1.–84. lpp.

11. Padomes Regula (EEK) Nr. 1576/89 (1989. gada 29. maijs), ar ko paredz vispārīgus noteikumus par stipro alkoholisko dzērienu definīciju, nosaukumu un noformējumu. *Oficiālais Vēstnesis L* 160, 1989. gada 12. jūnijs, 1.–17. lpp.
12. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/48/EK (2004. gada 29. aprīlis) par intelektuālā īpašuma tiesību piemērošanu. *Oficiālais Vēstnesis L* 157, 2004. gada 30. aprīlis.
13. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 96/9/EK (1996. gada 11. marts) par datubāzu tiesisko aizsardzību. *Oficiālais Vēstnesis* 77, 1996. gada 27. marts, 20.–28. lpp.
14. Latvijas Republikas Satversme : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 43, 1993. gada 1. jūlijs.
15. Patentu likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 34, 2007. gada 27. februāris.
16. Autortiesību likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 148/150, 2000. gada 27. aprīlis.
17. Par Madrides nolīguma par preču zīmju starptautisko reģistrāciju Madrides Protokolu : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 305/307(1765/1767), 1999. gada 17. septembris.
18. Par preču zīmēm un ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 216(1676), 1999. gada 1. jūlijs.
19. Civilprocesa likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 326/330(1387/1391), 1998. gada 3. novembris.
20. Krimināllikums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis* Nr. 199/200(1260/1261), 1998. gada 8. jūlijs.
21. Pusvadītāju izstrādājumu topogrāfiju aizsardzības likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 84/85, 1998. gada 31. marts.
22. Patentu likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 60(343), 1995. gada 19. aprīlis. Zaudējis spēku 01.03.2007.
23. Dizainparaugu aizsardzības likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 33, 1993. gada 3. jūnijs. Zaudējis spēku 15.04.2004.
24. Par autortiesībām un blakustiesībām : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 31, 1993. gada 29. maijs. Zaudējis spēku 11.05.2000.
25. Par augu šķirņu aizsardzību : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 26, 1993. gada 18. maijs. Zaudējis spēku 31.05.2002.
26. Latvijas Republikas patentu likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 4, 1993. gada 23. marts. Zaudējis spēku 20.04.1995.
27. Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības : LR likums. *Ziņotājs*, Nr. 1, 1993. gada 14. janvāris.
28. Latvijas Republikas Ministru Padomes lēmums Nr. 72. Pieņemts 28.02.1992. *Ziņotājs*, Nr. 17, 1992.

Juridiskās prakses materiāli

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 11. janvāra spriedums lietā Nr. 73049/01 Anheuser-Busch Inc. v. Portugal.
2. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums Lietā Nr. SKC-27, 2008. *Jurista Vārds*, Nr. 47(552), 2008. gada 16. decembris.
3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006. gada 19. aprīļa spriedums lietā Nr. SKC-266. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department1/2006/> [skatīts 07.04.2010.].
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006. gada 18. aprīļa lēmumu lietā SKK-213/06 (krimināllietā Nr. 1816002703), nav publicēts.
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. PAC-861, nav publicēts.
6. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 1999. gada 6. janvāra spriedums lietā Nr. C-879/2; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 1999. gada 2. jūnija spriedums lietā Nr. PAC-235. Latvijas Republikas apelācijas instances civillietu nolēmumu apkopojums 1998.–1999. gads. Rīga : Tiesu nama aģentūra, 2000, 528.–533. lpp.
7. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 1998. gada 9. februāra spriedums lietā Nr. C-1176/2; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 1999. gada 24. februāra spriedums lietā Nr. PAC-14. Latvijas Republikas apelācijas instances civillietu nolēmumu apkopojums 1998.–1999. gads. Rīga : Tiesu nama aģentūra, 2000, 533.–538. lpp.

Atsauces

¹ <http://www.saeima.lv/steno/ap/st280789.htm>

² Latvijas Republikas Ministru Padomes lēmums Nr. 72, pieņemts 28.02.1992. *Ziņotājs*, Nr. 17, 1992.

³ Патентование: Учебник для вузов. Авторский коллектив. Под ред. В.А. Рясенцева. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Машиностроение, 1984, с. 46–50.

⁴ Фогель, А. Я. Охрана изобретений в области химии. Рига : издательство „Зинатне”, 1970, с. 305

- ⁵ Антимонов, Б. С., Флейшиш, Е. А. Изобретательское право. Москва : Государственное издательство юридической литературы, 1960, с. 188.
- ⁶ OJL 93/12. – 2006, 31. marts.
- ⁷ O'Connor, B. The Law of Geographical Indications. Cameron May : International Law & Policy, 2003, p. 38.
- ⁸ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 110/2008 par stipro alkoholisko dzērienu definīciju, aprakstu, noformējumu, marķējumu un ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību un ar ko atceļ Padomes Regulu (EEK) Nr. 1576/89. *Oficiālais Vēstnesis L* 39, 2008, 13. febr., 16.–54. lpp.
- ⁹ Padomes Regula (EK) Nr. 1234/2007, ar ko izveido lauksaimniecības tirgu kopīgu organizāciju un paredz īpašus noteikumus dažiem lauksaimniecības produktiem (Vienotā TKO regula). *Oficiālais Vēstnesis L* 299, 2007, 16. nov., 1.–149. lpp.
- ¹⁰ Mantrovs, V. ES ģeogrāfisko norāžu aizsardzības sistēma. *Likums un Tiesības*, 8. sēj., Nr. 6(82), 2006. 179.–189. lpp.
- ¹¹ Latvijas Republikas un Meksikas Savienoto Valstu 1998. gada 14. oktobra Saprāšanās memorands par ģeogrāfisko norāžu aizsardzību : LR starptautiskais līgums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 388/399, 1998, 29. decembris.
- ¹² *Latvijas Vēstnesis*. 2003, 17. apr.
- ¹³ Phillips, J., Firth, A. Introduction to Intellectual Property Law. Forth edition. London, Dublin, Edinburgh. 1990, p. 16 –17.
- ¹⁴ Burrell, R., Coleman, A. Copyright Exceptions. The Digital Impact. Cambridge studies in Intellectual Property Rights. Cambridge University Press, 2005, p. 10.
- ¹⁵ Cyril, P. Rigamonti. Deconstructing Moral Rights. Volume 47, Issue 2, S. J. D., Harvard law school, 2006. Pieejams: <http://www.harvardilj.org/print/58>
- ¹⁶ Turpat.
- ¹⁷ Cornish, W. R. Intellectual Property: Patents, Copyright, Trade Marks and Allied Rights. Fourth edition. P. 449.
- ¹⁸ Ovena, L. Literāro darbu autortiesības & licencēšana. Rokasgrāmata Latvijas grāmatizdevējiem. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007, 36. lpp.
- ¹⁹ Grudulis, M. Ievads autortiesībās. Rīga, 2006, 107. lpp.
- ²⁰ Novicka, A. Kas būs mūsu Nokia: izrāvienu var panākt ar jaunumiem tradicionālajās nozarēs. *Diena*, 2007, 11. oktobris.
- ²¹ Ball, P. Critical mass how one thing leads to another. Arrow books, 2004, p. 344.
- ²² Rees, C., Chalton, S. Database law. Jordans, 1998, p. 62
- ²³ Grudulis, M. Par datu bāzēm un to tiesisko aizsardzību. *Latvijas Vēstnesis*. – 2001. 13. novembris.
- ²⁴ Rees, C., Chalton, S. Database law. Jordans, 1998, p. 62
- ²⁵ Rees, C., Chalton, S. Database law. Jordans, 1998, p. 62.
- ²⁶ Rees, C., Chalton, S. Database law. Jordans, 1998, p. 64.
- ²⁷ Turpat, 62. lpp.
- ²⁸ Voroncovs, A. Datu bāzu tiesiskās aizsardzības attīstība. *Likums un Tiesības*, 8. sēj., Nr. 11(87), 2006, novembris, 342.–348. lpp.
- ²⁹ Poļakovs, G. Latvijas tiesas nostāja domēna vārdu strīdos ar preču zīmju tiesībām. *Likums un Tiesības*, 7. sēj., Nr. 9 (73), 2005, 291.–292. lpp.
- ³⁰ Betinger, T. Domain Name Law and Practice an International Handbook. Oxford, 2005, p. 1227–1228.
- ³¹ Turpat, 62. lpp.
- ³² Libiņa, I. Personības tiesību aizsardzības nodrošināšana Latvijas civiltiesību sistēmā. I. *Likums un Tiesības*, 9. sēj., Nr. 5(93), 2007, maijs, 147. lpp.
- ³³ Poļakovs, G. Preču zīmju aizsardzības apjoms Latvijas tiesu un Eiropas Kopienu tiesas izpratnē (II). *Likums un Tiesības*, 6. sēj., Nr. 7(59), 2004, 253. lpp.
- ³⁴ Latvijas Republikas apelācijas instances civillietu nolēmumu apkopojums 1998.–1999. gads. Rīga, 2000, 528.–533. lpp.
- ³⁵ Judinska, I. Riņķa dancis ap Riņķa lietu. Izgudrotāja tiesības uz atbildību par izgudrojuma izmantošanu. *Likums un Tiesības*, Nr. 9, 2001.
- ³⁶ LETA. No „Pirmā Baltijas kanāla” piedzen Ls 1,12 miljonus par AKKA/LAA pārstāvēto autoru darbu izmantošanu. Pieejams: <http://www.nra.lv/zinas/2381-no-pirma-baltijas-kanala-piedzen-ls-1-12-miljonus-par-akkalaa-parstaveto-autoru-darbu-izmantosanu.htm> [skatīts 30.05.2008.]; Friedite, L. SIA „TV 3 Latvija” pārkāpis autortiesības un blakustiesības. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/information/about-tri-als/2008/marts2008/20080327/> [skatīts 30.05.2008.]; Zemīte, I. Pirmais Baltijas kanāls pārsūdzēs tiesas spriedumu par autortiesībām lietā ar AKKA/LAA. Pieejams: <http://www.db.lv/Default2.aspx?ArticleID=77e5c7b3-c7aa-4bd6-858e-b192d850efc6> [skatīts 30.05.2008.].
- ³⁷ Par tiesiska darījuma formu Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums Lietā Nr. SKC-27, 2008. *Jurista vārds*, Nr. 47(552), 2008. gada 16. decembris.

- ³⁸ Phillips, J., Firth, A. Introduction to Intellectual Property Law. Second edition. Butterworth. London, Dublin, Edinburgh, 1990, p. 3.
- ³⁹ Grūtups, A., Kalniņš, E. Latvijas Civillikuma komentāri. Īpašums (927.–1129. p.). Rīga, 2002, 20. lpp.
- ⁴⁰ Konradi, F., Valters, A. (sast.) Civillikumi ar paskaidrojumiem. Otrā grāmata. Lietu tiesības. Rīga : Grāmatrūpnieks, 1935, 72., 73. lpp.
- ⁴¹ Case of Anhauzer – Busch Inc. vs. Portugal (application Nr. 73049/01) judgement.
- ⁴² Poļakovs, G. Latvijas tiesas nostāja domēna vārdu strīdos ar preču zīmju tiesībām. *Likums un Tiesības*, 7. sēj., Nr. 9(73), 2005, 291.–292. lpp.
- ⁴³ Skat. Itālijas, Igaunijas, Lietuvas Krievijas Federācijas lik.
- ⁴⁴ Spriedums nav publicēts. Citēts pēc Poļakovs, G. Latvijas tiesas nostāja domēna vārdu strīdos ar preču zīmju tiesībām. *Likums un Tiesības*, 7. sēj., Nr. 9(73), 2005, 293. lpp.
- ⁴⁵ Turpat.
- ⁴⁶ Sodipo, B. Piracy and Counterfeiting GATT TRIPS and Developing Countries. London, The Hague, Boston, 1997, p. 123
- ⁴⁷ ASV ziņojums par intelektuālā īpašuma aizsardzību (2007 SPECIAL 301 REPORT, Office of the United States Trade Representative (USTR) pursuant to Special 301 provisions of the Trade Act of 1974).
- ⁴⁸ Lasmanis, J. Aicina bargāk sodīt preču viltotājus. *Dienas Bizness*, 2008. gada 19. decembris, 7. lpp.
- ⁴⁹ Katra trešā pudele – nelegālas izcelsmes. *Diena*, 2002. gada 13. marts.

Summary

The article deals with the main development stages of the intellectual property in Latvia. The practical implementation of the intellectual property started after regaining de facto independence of Latvia when, as per the decision of the respective government, preconditions were ensured to re-register those trademarks in independent Latvia which were already registered in the territory of this state according to USSR legislation. The Latvian legislation on intellectual property, in turn, appeared only shortly after that. The main development stages are – adopting of the first laws in 1993; legislative amendments necessary to ensure Latvia's joining the World Trade Organization (in 1999) and the European Union (in 2004). The conceptual foundation in legislation has seen few changes, and they are: protection of intellectual property based on registration (registration system); registration is secured after the formal preconditions for registration are fulfilled. No requirement is set forth for the expertise of the intellectual property object in point of fact (patent novelty, confusing similarity between a trademark and a design with competing objects). Several types of intellectual property are either not regulated (domain names, trade secrets, rights to an image) or else are regulated insufficiently (sui generis database rights).

The concept of intellectual property in Latvian legal science was analyzed considerably later – approximately 10 years after the legislation was enforced regulating individual types of intellectual property. A narrow understanding of the property still prevails in the legal science and court practice. Intellectual property is regarded as an incomplete property object by many law experts. Many types of intellectual property, like domain names, are contested in the court not to be regarded as property objects. Such doctrine not only contradicts the already established court practice, e.g. the practice by the European Court of Human Rights, but is also creating obstacles to the practical development of the intellectual property.